

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
та національної безпеки
Кафедра регіональних студій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

Модель регіонального розвитку туризму в Грузії

Виконав студент 6 курсу

Групи МКР-61

Спеціальність 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації і регіональні студії

ОПП: Країнознавство

Мойсеєць Владислав Олександрович

Науковий керівник – доктор історичних
наук, професор

Кулаковський П. М.

Рецензент- доктор історичних наук, професор
Земський Ю. С.

Острог, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АДЖАРІЇ	7
1.1. Природно-рекреаційні ресурси.....	7
1.2. Історико-культурні ресурси.....	13
Висновки до Розділу І.....	20
РОЗДІЛ ІІ. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕСПУБЛІКИ ПІД ЧАС РЕФОРМ МИХАЇЛА СААКАШВІЛІ	21
2.1 Транспортна логістика.....	21
2.2. Готельний комплекс.....	29
Висновки до Розділу ІІ.....	35
РОЗДІЛ ІІІ. СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ВИДИ ТУРИЗМУ В АБХАЗІЇ	
3.1. Туристична галузь Абхазії.....	36
3.2. Пізнавальний туризм Абхазії.....	40
3.2. Рекреаційно-оздоровчий туризм Абхазії.....	49
3.3. Етнічний та гастрономічний туризм Абхазії.....	58
Висновки до Розділу ІІІ.....	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм – одна з найбільших і таких, що швидко розвивається сфер в світі. Даний сектор є розвиненою індустрією і відіграє провідну роль в економіці багатьох країн. За даними UNWTO, в світі близько 220 млн чол. зайняті в сфері туризму, що становить 8,3% світової робочої сили і дає 9,2% світового ВВП. Ці цифри щороку зростають, і не дивно, що багато країн вважають розвиток туризму головною і невід'ємною частиною свого стратегічного розвитку [1].

За оцінками Всесвітньої ради з туризму та подорожей (далі – WTTC), в 2019 р. пряма контрибуція даної галузі в світовий ВВП склала 2,1 трлн дол. США. В цьому ж році сектор подорожей і туризму сприяв створенню 101 млн робочих місць. Цей факт ще більш значуще робить те, що, за оцінками тої ж Всесвітньої ради туризму і подорожей та Всесвітньої туристичної організації, на кожне робоче місце, що створюється в індустрії туризму, доводиться від 5 до 9 робочих місць, що з'являються в інших галузях. Більше того, туризм прямо або побічно впливає на розвиток цілого ряду галузей економіки і сприяє розвитку інфраструктури країни [2]. З урахуванням його прямого і непрямого ефекту, за оцінками WTTC, внесок даного сектора в світову економіку виглядає наступним чином: 9% світового ВВП, одне місце з кожних 11 робочих місць, 5% від загального обсягу інвестицій і 5% в світовому експорті [3].

У сучасній карантинній ситуації багато популярних зарубіжних маршрутів стали недоступними для громадян України. Тому переорієнтація відпочиваючих на внутрішні напрямки і країни ближнього зарубіжжя є досить актуальним вирішенням проблеми.

Культурно-пізнавальний туризм є одним з основних видів туризму в сучасній індустрії відпочинку. Під культурно-пізнавальним туризмом розуміються різні види подорожей, які відповідають потребам духовного освоєння привласнення культури світу через відвідування, безпосереднє

осягнення і переживання в різних місцях і протікають у формі організованого відпочинку та екскурсійної діяльності.

У регіональному туризмі побачене стає для мандрівника особистим надбанням, приналежністю думки і почуттів. Завдяки екскурсіям і знайомству з культурою інших країн та народів розширюється кругозір туриста, і змінюються горизонти його сприйняття світу та культури.

Основне завдання туризму полягає в тому, щоб підвищити культурний рівень людей під час подорожі, задовольнити їх потреби в осягненні нового, відкриття культурно-історичних цінностей інших країн.

Потреби суспільства в активно-пізнавальному відпочинку та його готовність до «екологічності» перетворюють туризм у компонент сталого розвитку. Для досягнення цілей сталого розвитку роль туризму як частини екологічної освіти вельми велика. Люди, захоплені туризмом, найчастіше «заражають» своїм інтересом тих, хто не був з самого початку орієнтований саме на нього. Сучасні комп'ютерні технології дозволяють швидко обмінюватися інформацією і залучати до своїх лав все більше прихильників.

Але для просування регіонального туризму необхідно його сегментація і створення нових видів туристичного продукту. Аджарія – автономна республіка Грузії, є перспективною територією для розвитку регіонального туризму. Тому туристичний продукт, пов'язаний з організацією та забезпеченням регіонального туризму може бути розроблений і сприяти розвитку соціально-економічного розвитку Аджарії.

Абхазія є невизнаною державою, що в свою чергу сильно впливає на розвиток економіки. На сьогоднішній день пріоритетною галуззю розвитку економіки, яка забезпечує приплив коштів, вважається галузь відпочинку і туризму. При ефективному використанні саме вона може стати локомотивом соціально-економічного розвитку регіону.

Мета роботи – встановлення тенденцій і перспектив у розвитку регіонального туризму в грузинській автономії. Поставлена мета передбачає собою вирішення наступних, необхідних до виконання, **завдань**:

- дати характеристику сучасних тенденцій розвитку регіонального туризму в Грузії;
- провести оцінку потенціалу розвитку регіонального туризму в Абхазії і визначити нові напрямки розвитку регіонального туризму;
- обґрунтувати розвиток нових видів туризму в Абхазії.
- розглянути пізнавальний туризм Абхазії;
- дослідити рекреаційно-оздоровчий туризм Абхазії;
- проаналізувати етнічний та гастрономічний туризм Абхазії.

Об'єкт дослідження – регіональний туризм в Грузії, динаміка його розвитку та потенціал.

Предметом дослідження є розвиток регіонального туризму на території Аджарії та Абхазії, умови та чинники впливу на цей процес.

Джерела дослідження. В якості головної основи для написання роботи послужили нормативні документи і закони Грузії.

Ступінь наукової розробленості теми: туризм розглядається в сукупності з іншими видами дозвілля в різних підручниках, навчальних і методичних посібниках, таких, як Н. М. Біріцная «Туроперейтинг» [3], В. Г. Гуляєв «Організація туристської діяльності [5]», А. С. Кусков «Основи туризму [11]», Г. П. Долженко «Екскурсійна справа» [6], однією з основних робіт, які використовувалися для написання є А. Ю. Олександрова «Міжнародний туризм» [1].

Методологія дисертаційного дослідження базувалася на вивченні та узагальненні законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також уважному ознайомленні з науковими працями та висновками вітчизняних та зарубіжних вчених щодо місця регіонального туризму, його значення для розвитку економіки, значення розвитку туризму в регіоні. дослідження функцій

туризму, зокрема, у контексті впливу на національну економіку, соціально-культурний та духовний розвиток. Дана робота включає в себе такі **методи дослідження**: теоретичні методи, аналіз літературних джерел, нормативно-правових документів, кластерний аналіз. При дослідженні класифікації регіонів країни, використовуючи такі показники як: ВВП на душу населення; коефіцієнт туристичних прибуттів було використано метод Варда (Ward's Method), який використовується при застосуванні кластерного аналізу, що дозволяють класифікувати багатовимірні спостереження. Цей метод дозволяє аналізувати показники різних типів даних (інтервальних, бінарних даних). Вагомим для дослідження став також Коефіцієнт Барет'є і Деферта, який застосовується для визначення рівня розвитку туристичного ринку. Він являє собою показник туристичної активності, вимірює туристичну «інтенсивність» шляхом співставлення кількості населення місця туристичного призначення з чисельністю туристів.

Апробація результатів дослідження: Проміжні результати дослідження були представлені автором на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива»(м. Острог, 2021 р.); Публікація на тему «Перспективи розвитку туризму в Грузії» в виданні Студентських наукових записок Національного університету «Острозька академія», серії «Країнознавство і міжнародний туризм»

Структура роботи включає в себе вступ ,три розділи, кожен з яких має завершуватися висновком, список використаних джерел і висновки.

РОЗДІЛ 1

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АДЖАРІЇ

1.1. Природно-рекреаційні ресурси

Аджарія – історичний, географічний та політико-адміністративний регіон на крайньому південному заході Грузії. На півдні межує з Туреччиною (протяжність кордону 121 км), із заходу і північного заходу омивається Чорним морем. Площа Аджарії – 2,9 тис. квадратних кілометрів, населення – понад 330 тис. осіб (в основному населення аджарці). Територія Аджарії за особливостями природних умов ділиться на дві частини – приморську і гірську.

Сонячна Аджарія є дуже популярним туристичним напрямком. Це чудовий мальовничий куточок, де сходяться гори і море. Висота Аджарських гір коливається від 2 до 3,5 тис. метрів над рівнем моря.

Приморська частина Аджарії може похвалитися теплим і вологим субтропічним кліматом. У кінці весни, коли в горах Аджарія ще лежить сніг, на чорноморському узбережжі вже стоїть тепла погода. Це надає унікальну можливість протягом одного дня покататися на лижах і погуляти в морі.

Приморська Аджарія відрізняється характерною для субтропічної зони високою середньорічною температурою (+14,5 градуси, при цьому температура найхолоднішого місяця зими – січня – становить +6,5 градусів), великою кількістю опадів (в середньому 2500 мм на рік) і сонячних днів. Субтропіки прибережної Аджарії відносяться до вологого підтипу і відрізняються від сухих середземноморських субтропіків в Північному і Західному Причорномор'ї.

В нагірній Аджарії вплив Чорного моря через гірські перешкоди ослаблено, тому повітря тут відрізняється більшою сухістю. Середня висота гір – 2000-3500 м. Через перевал Годерс (2025 м) проходить автомобільна дорога державного значення Батумі – Ахалцихе. У Хуло, на висоті 920 м над рівнем моря, середня температура в січні складає +1 градус, в липні +19 градусів.

Всі річки Аджарії відносяться до Чорноморського басейну. Найбільш повноводна ріка – Чорохі, гирло якої розташоване в Грузії (протяжність русла річки Чорохі на території Аджарії – 26 км). Також на території Аджарії є дві притоки річки Чорохі-Аджарісцкалі і Мачахела. У Чорне море безпосередньо впадають річки Кінтріші, Чаквісцкалі, Королісцкалі. Гірські річки Аджарії мають високий гідроенергетичний потенціал (до 1,2 млрд кВт).

Унікальна і різноманітна флора і фауна Аджарії. Особливості місцевого рослинного світу пов'язані з тим, що в льодовиковий період Колхіда являлася притулком найдавніших реліктів. Разом з тим, значна частина реліктів місцевого колхідського походження, частина з них ендемічні. Флора Аджарії налічує близько 1700 видів рослин. З них до Червоної книги Грузії внесений 41 вид. Ліси займають площу 186 965 га, причому лісистість становить 65,1%, тоді як в цілому по Грузії цей показник дорівнює 39,6%, в світі – 27%, а в сусідній Туреччині – 11%. Понад 60% лісів розташовані на висоті понад 1000 м над рівнем моря. В основному поширені листяні (бук, дуб) і хвойні (ялина, сосна, ялиця) ліси. Для охорони цінної мисливської, промислової і корисної фауни утворений Кінтрішський заповідник.

Аджарія має величезний потенціал для розвитку екологічного туризму, оскільки вона має безліч природних зон і привабливих ландшафтів. Невисокий рівень урбанізації і практично відсутність процесів окультурення ландшафтів залишили недоторканими унікальну флору і фауну Аджарії [13].

Головною перевагою природно-рекреаційного потенціалу Аджарії є природні екосистеми, які лише незначно змінені антропогенним впливом. Крім того, численні історичні та культурні пам'ятки Грузії гармонійно зливаються з природним пейзажем, що є підмогою як для екотуризму, так і для етнокультурного туризму.

В Аджарії є чотирнадцять типів ландшафтів і сімдесят один їх підвид. За різноманітністю ландшафту Грузія знаходиться на 12-му місці в світі. Але в

кількості типів ландшафтів на квадратний кілометр Грузія займає перше місце [8].

Незважаючи на те, що Грузія володіє невеликою територією (69700 км²), вона має приблизно всі типи ландшафтів, представлені в світі, за винятком саван, і тропічних лісів. Так само, в Аджарії присутні майже всі види ландшафтних зон, що варіюються від вологих, сухих субтропічних долин до високих гір, альпійських лугов і льодовикових зон. Наприклад: аридні напівпустельні ландшафти національного парку Вашловані і вологі субтропічні екосистеми національного парку Мтірала (рис. 1.1.1)

Рис. 1.1.1. Нац. парк Вашловані (зліва) і нац. парк Мтірала (праворуч)

В інших областях світу, які є рівними за розміром території Грузії, як наприклад популярна в плані екотуризму та порівняна по розмірам Коста-Ріка, ми зможемо знайти тільки одну-дві природні зони, в той час як в Грузії, присутні двадцять дві.

В Грузії різко виражена вертикальна зональність ландшафтів. Самим високим піком країни є гора Шхара (5203 м), а найнижча точка знаходиться між Поті і селом Кулеві (1,2–2,3 м нижче рівня моря) в Колхидській низовині [5].

На сьогоднішній день діє грузинська стратегія і план дій по збереженню біорізноманіття на 2005–2025 рр. Велика частина лісів Аджарії є недоторканими і вимагають заходів щодо їх збереження. Екотуризм є одним із способів збереження лісової спадщини [9].

Природа Аджарії має значні ресурси для розширення екозон. Є цілий ряд непорушених природних екосистем, також існують райони екологічно цінних природних об'єктів різних масштабів. Там проявляються форми органічної єдності суспільства і природи досі перебували в природному середовищі. Історичні пам'ятки та традиційні села, «вписані» в природу, вносять особливий внесок в привабливість регіону.

Аджарія має великі можливості для розвитку екотуризму. Це справедливо як для охоронюваних територій, так і для окремих природних та географічних районів, історичних районів. Відмінною особливістю екотуристичного потенціалу Аджарії є, диверсифіковані форми рельєфів і природних екосистем, а також, різка зміна ландшафтів і великих контрастів між ними на відносно невеликій території (приморські і гірські, вологі субтропічні і посушливі зони, річки і ущелини, степові ландшафти чергуються на невеликих площах) [8].

Широко поширені ендемічні біологічні види. Різноманітність видів живих організмів дуже висока в Аджарії. Центральна і східна частини Кавказького хребта особливо багата ендеміками.

84 види риб, 12 видів амфібій, 52 видів рептилій, понад 300 видів птахів і 109 видів ссавців зустрічаються в фауні. Частина з цих видів зустрічаються лише на Кавказі.

З представленої фауни близько 4 100 видів судинних рослин знайдені в Грузії (а їх в цілому 6 350 на Кавказі). 300 видів є ендемічними для Грузії, близько 600 видів ендемічних для Кавказького екорегіону.

Високе біорізноманіття сільського господарства Аджарії, тобто різноманітність порід домашніх тварин і сільськогосподарських рослин [5].

Екотуризм в Аджарії є особливо привабливою формою демонстрації етнокультурного багатства, різноманітності державних свят, звичаїв і традиційної гостинності [11].

У Аджарії є всі необхідні компоненти еколого-туристичного потенціалу: природне розмаїття, різноманітність історичних та історико-культурних пам'яток, багата культурна спадщина і етнографічне розмаїття.

Проте, існують проблеми, які повинні бути вирішені для втілення перспектив розвитку екотуризму. Число туристів, як очікується, продовжить зростати в майбутньому, і навантаження на природні екосистеми і традиційні економічні та етнографічні властивості локальних спільнот будуть, отже, теж рости. До того ж, як відомо, ці основні ресурси екотуризму дуже чутливі до надмірного антропогенного впливу. Тому, при плануванні та організації екотурів в Аджарії, межі допустимого числа туристів в охоронюваних територіях повинні бути прийняті до уваги з урахуванням специфіки екосистеми кожного об'єкта екотуризму. Ця проблема може бути вирішена шляхом великих приватних, недержавних інвестицій в охоронювані території країни.

Деякими з негативних чинників для розвитку екотуризму є слаборозвинена матеріально-технічна та науково-інформаційна база для туристичного прийому і негнучка системи ціноутворення в Аджарії.

Перспективи розвитку екотуризму в Аджарії пов'язані зі створенням нового сервісу для відвідувачів, об'єктів в охоронних територіях і вдосконалення існуючих з них, а також розширення та вдосконалення дослідницьких і пізнавальних програм.

Розширення системи природоохоронних територій з екологічно цінними, але такими, які знаходяться під загрозою екосистемами і природними об'єктами неживої природи, яка не є частиною охоронюваних територій, являє собою значний потенціал.

Що стосується державної політики в рамках розвитку екологічного туризму, то держава зобов'язана забезпечити добре організований розвиток екотуризму в країні на основі стратегії сталого розвитку, строго дотримуючись екологічні норми і беручи до уваги досвід країн, які досягли великих висот в екотуризмі [8].

Розвиток екотуризму в майбутньому має носити якісний, а не кількісний характер. Це особливо важливо, зокрема, при спорудженні гостьових прийомних, для проживання та розміщення туристів, їх харчування, відпочинку, розваги і пізнавальних послуги.

Збільшення доходу на одного туриста має бути підвищено, а також, що не менш важливо, максимально продовжити туристичний сезон. Засобом для досягнення цього є впровадження нових типів екотуризму, наприклад, спостереження за птахами.

Розвиток місцевого ринку екотуризму є важливим резервом. Питома вага вітчизняних мандрівників і раніше була дуже малою. Проблема тут в тому, що високі ціни на обслуговування суперечать купівельній спроможності населення [6].

Отже, основним недоліком туризму в Аджарії є нерозвиненість туристичного бізнесу на периферії країни, а також негнучкість управління, погане обслуговування, не знання персоналом іноземних мов, застаріла інфраструктура.

1.2. Історико-культурні ресурси

Етнічно корінне населення Аджарії походить від стародавніх грузинських народностей – здебільшого це гурійці і лази. При чому, лази населяли переважно території від Трабзона до Чорохі, а далі вглиб країни, від Чорохі до Імеретії проживали гурійці.

Термін Аджарія з'явився в середні віки, і з тих пір поступово стала формуватися специфічна етнічна підгрупа, іменована аджарцями. Головним фактором, завдяки чому стався цей зсув – завоювання території нинішньої Аджарії Османською імперією.

Культура аджарців самобутня, вона відрізняється від усіх інших частин Грузії. Наприклад, Аджарський національний одяг – це не чоха, як у більшості грузинських народностей, а облягаючий тіло зручний костюм. Цей одяг був більш практичним і функціональним в умовах регулярних воєн і необхідності ховатися в горах.

Як і у всій Грузії, в Аджарії домінує культура гостинності і гучних застіль з традиційною послідовністю тостів (перший – «за Бога і за мир»), піснями і танцями. При цьому аджарські танці найдинамічніші та енергійні, дуже видовищні «ачарулі» і «хорумі», відомі на весь світ.

Особливе місце в культурі аджарців займають народні пісні, які відображають складну історію народу і його вічну боротьбу за рідну землю – це багате, складне багатоголосся, яке захоплює дух і не може залишити байдужим нікого.

Аджарія, як частина Грузії, в ХХ ст. була сформована за релігійною ознакою – це був єдиний регіон Грузії, де переважало мусульманське віросповідання. Звичайно, це пояснюється 300-літнім періодом перебування регіону в складі Туреччини, під час якого посилено проводилася політика насильницької ісламізації християнського населення.

Згодом експлуататорам вдалося змусити аджарців поміняти релігію; частка мусульман стала досягати 75–80%. Але в горах Аджарії деякі жителі будували таємні льохи, де в таємниці продовжували молитися Ісусу Христу. Адже християнські традиції в Аджарії мають дуже давнє коріння – вважається, що саме тут в I ст. н. е. з'явилися перші грузини-християни. На території Аджарії навіть бували двоє з 12 апостолів Христа – Андрій Первозванний і Матвій.

Крім насадження релігії, завойовники також завдали величезної шкоди виноробству в регіоні. Не визнаючи алкоголь, турки масово знищували виноградники і руйнували сотні місцевих виноробів – марані.

У роки османської влади, як і інші крипто-християни, аджарці змішували іслам і православ'я в побуті. Масова рехристиянізація грузинського населення Аджарії в 1990-х і 2000-х рр., яку заохочувала Грузинська православна церква, привела до того, що нині співвідношення християн і мусульман в Аджарії становить 55% до 40%, хоча ще в кінці 1980-х переважали мусульмани (70%). За даними перепису населення 2014 р.:

- 54,5% населення Аджарії – прихильники Грузинської Православної Церкви,
- 39,8% – мусульмани-суніти,
- 0,3% – прихильники Вірменської Апостольської Церкви,
- 0,04% – католики,
- 5,4% – атеїсти та інші [17].

В Аджарії толерантно ставляться до всіх релігій, а право вибору конфесії закріплено в Конституції Грузії. Крім традиційних християнських церков, в Батумі є мечеть, синагога та костел. Є також і вірменська григоріанська церква.

Аджарська кухня багато в чому схожа з рештою грузинської, але її відрізняє менше використання перцю. Майже всі аджарські страви не гострі, що, як правило, дуже подобається туристам.

Найвідоміше блюдо – безумовно, «ачарулі-хачапурі». У січні 2019 р. його офіційно визнали пам'яткою нематеріальної культурної спадщини Грузії.

Цей хачапурі-човник з сирим яйцем відомий на весь світ; в 2018 р авторитетна американська консалтингова компанія «Af&Co» назвала ачарулі «Блюдом року».

Аджарська кухня може похвалитися великим асортиментом молочної продукції – надугі, каймахі, мацоні, каракая, різні види сирів. Все це активно використовується при приготуванні традиційних аджарських страв.

В аджарській кухні частіше, ніж в інших регіонах, використовується м'ясо птиці – курка, індичка, перепілки. Велике поширення мають страви з риби.

Через підвищену вологість, в регіоні не вирощується пшениця. Основне зерно – кукурудза, з якої готують коржі «мчаді».

Візитними картками аджарської кухні також є смажений особливим чином сир «Бора», рулетики з тіста в часниковому соусі «Синор», яловичина «яхни», «малахто-лобіо», і ячня «чірбулі».

У гірських районах Аджарії виробляється унікальне рожеве вино – з автохтонного сорту винограду Чхавері. Він не росте більше ніде в світі, вино з цього винограду вважається цілющим.

Етнографічно аджарці, як відносно самостійна етнічна група, сформувалися в період між XV–XIX ст., на базі ісламізованих, але не до кінця потурчених грузин Османської імперії. Перехід Аджарії під юрисдикцію Російської імперії поклав край цьому процесу тюркизації. До 1926 р. загальноприйнятим для опису аджарців був термін «грузини-мусульмани». Під час перепису населення в 1926 р. молода радянська влада в республіці вперше ввела термін «аджарці» для опису місцевих грузин-мусульман, нарахувавши 71 498 аджарців. Оскільки основним індикатором аджарської національності була релігія (іслам), а радянський уряд в 1939–1989 рр. офіційно дотримувалося політики секуляризації та атеїзму, дані по аджарцям не збиралися. Вони

офіційно зараховувалися до грузинів, хоча за договором між СРСР і Туреччиною Аджарія формально отримала автономний статус зі столицею в м Батумі, який зберігався протягом усього радянського і пострадянського періоду. В умовах незалежної Грузії аджарці, як і раніше, зараховуються до грузинів і складають 96,0% населення Республіки Аджарія (333 тис. чол), де найбільшими етнічними меншинами є вірмени (1,6% або 5,5 тис.) і росіяни (1,1% або 3,7 тис.). Історично значні були міжетнічні контакти аджарців з вірменами, греками (особливо понтійцями) і т. д. Дані про релігійну приналежність аджарців раніше визначалися в ході громадських опитувань, лише в ході перепису 2002 р. були встановлені точні цифри.

Край знаходиться на стику східної і західної культур, християнства та ісламу. Це відбивається в неймовірному змішанні архітектурних стилів, фольклору, побутових устоїв, гастрономічних традицій. Аджарія – справжній калейдоскоп, в якому безліч контрастних елементів складається в неймовірний запаморочливий коктейль вражень і яскравих емоцій.

Створена 16 липня 1921 р. як Аджарська АРСР, одна з двох (друга – Гірський Бадахшан) в номінально атеїстичному СРСР автономія, заснована не на національному, а на релігійному принципі [5]. Сучасна назва вживається з 1990 р. Аджарська столиця Батумі – основні морські ворота Грузії. У приморській зоні (Кобулеті, Махинджаурі, Гонію, Сарпі та ін.) розташовані санаторно-лікувальні установи, в основному створені в радянський період. Діють гірські курорти.

Основне населення Аджарії – аджарці, етнографічна група грузинського народу, деяка частина яких піддалася сильній ісламізації з часів арабських завоювань [6].

Вперше територія Аджарії була заселена ще в кам'яному столітті, що підтверджується археологічними знахідками біля гірського курорту Бешумі. Басейн річки Чолокі є одним з головних осередків світової металургії. На території зустрічається безліч пам'ятників бронзового і ранньозалізного

періодів, зокрема, численні артефакти колхидської культури, носіями якої були давньогрузинські племена колхів.

Аджарія з найдавніших часів і до наших днів населена картвелами, які є аборигенами даної території. В середині II-го тисячоліття до нашої ери на території Західної Грузії і, зокрема, Аджарії виникло Колхидська держава, одне з перших грузинських державних утворень в історії і одна з найдавніших держав світу.

В кінці X ст. до н. е. колхи приєднують до своєї країни також населену картвелами область Діаоха (Південна Грузія), проте південну її частину захопила новостворена держава Урарту, викликавши цим ряд збройних зіткнень між двома царствами. Відомо, що в період тривалих колхсько-урартрійських воєн (IX ст. до нашої ери) Аджарія разом з рядом південноколхських земель (Діаохі, Шавшеті, Кола) піддавалася численним вторгненням урартрійців, які намагалися завоювати вихід до Чорного моря. У зв'язку з цим, слід сказати, що Аджарія була однією з найважливіших провінцій Колхидського царства, а на її території знаходився ряд стратегічних фортець, зокрема, головна цитадель древніх грузинських племен колхів на півдні – фортеця Гонію, перша згадка про яку належить Плінію Молодшому (I ст. н. е.) [7].

Після катастрофічного нашествя північних кочівників скіфів і кіммерійців (VIII ст. до нашої ери) Колхидська держава занепала, а на місці її древніх приморських територій грецькі колоністи стали будувати свої торгові поліси. Таким чином, на початку VII ст. до н. е. був заснований Батумі, нині столиця і головний порт Аджарії, а також третє за величиною місто Грузії. На уламках Колхидської держави в середині VII ст. до н. е. місцеві колхські племена утворюють формально незалежне царство геніохії і меланхленів, яке було ліквідовано вже на початку VI ст. до н. е., коли Колхіда відродилася, об'єднавшись в Новоколхидське царство під владою старої династії Аетідів зі столицею в Кутаїсі.

У період з VI по IV ст. до нашої ери велика частина нинішньої Аджарії перебувала в складі Новоколхідського царства, однак її південні райони разом з рештою Південної Грузії були завойовані персами і включені ними в 19-у сатрапію імперії Ахеменідів. У IV ст. до н. е. в Східній Грузії виникає ще одне велике картвельське державне утворення – Картлійське царство або Іберія зі столицею у Мцхета, яке ставить за мету об'єднання всіх грузин в рамках єдиної держави. У зв'язку з цим Іберія почала активно конкурувати з Новоколхідським царством за першість серед картвельських царств. Спочатку Аджарія разом з рядом інших колхських земель (Арагветі, Сванетія), а потім і вся інша Колхіда мирно перейшли під юрисдикцію Іберії і стали частиною єдиної грузинської держави (в письмових грузинських джерелах перша згадка Аджарії, як частини Картлійського царства, («Велика Аджарія») зустрічається вже в III ст. до н. е.). З цього часу місцеве населення поступово перестало використовувати колхську мову і стало використовувати виключно давньогрузинську мову, з якої згодом і виник аджарський діалект грузинської мови, на якому аджарці говорять по цей день.

За легендою, з Аджарії почалася проповідь християнства в Іберії (Грузії) – після приходу апостола Андрія Первозванного [7].

Після 1878 р. Аджарія як Батумська область увійшла до складу Російської імперії. Навесні 1918 р., після евакуації російської армії, Аджарія була окупована Османською імперією. У 1919 р. після закінчення Першої світової війни в Батумі висадився британський десант.

Після встановлення 25 лютого 1921 р. радянської влади в Грузії, турецькі війська на запрошення утеклого в Батум уряду Республіки Грузії 11 березня 1921 р. зайняли Батумську область. За підписаним в Москві 16 березня 1921 р. Договором про дружбу і братерство між Туреччиною і РРФСР Туреччина визнала право РСР Грузії на північну частину Батумської області з містом Батумі. 17 березня 1921 р. в Батумі почалося організоване більшовиками повстання проти уряду Грузії, яке відбулося в ніч з 17 на 18 березня, було

проголошено радянську владу, 19 березня 1921 р. в Батумі вступила 18-а кавалерійська дивізія РСЧА РРФСР. Турецькі війська відійшли на лінію кордону, описану в російсько-турецькому Московському договорі 1921 р. (підтверджена як державний кордон РСР Грузії 13 жовтня 1921 р. Карським договором).

16 липня 1921 р. Революційний комітет РСР Грузії видав декрет про утворення Автономної Соціалістичної Радянської Республіки Аджаристан в складі РСР Грузії як автономії грузин-мусульман. 5 грудня 1936 р. вона була перейменована в Аджарську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку.

У 1991 р. головою Верховної ради Аджарської Автономної Республіки став Аслан Абашидзе. Після початку громадянської війни він створив власну армію в якості противаги озброєним угрупованням, які об'єднували прихильників і противників Звіада Гамсахурдії. На відміну від керівництва Абхазії і Південної Осетії, Абашидзе не намагався добиватися незалежності Аджарії і розвивав її як «вільну економічну зону» з правом залишення митних зборів в республіці, а в 2000 р. добився внесення в Конституцію Грузії особливого державного статусу Аджарії. Фактично він був напівнезалежним правителем республіки. Крім того, в Батумі розташовувалася 145-я мотострілецька дивізія ЗС Росії, з керівництвом якої Абашидзе підтримував дружні стосунки. До 1999 р. йому допомагали також російські прикордонні війська, але після їх відходу він почав підготовку власних прикордонників [8]. У зв'язку з присутністю в Аджарії 12-ї військової бази ЗС Росії у російського керівництва був реальний механізм якщо не впливу, то, щонайменше, контролю ситуації в аджарському регіоні. Грузія ж прагнула повернути вплив на Батумі. На початку 1990-х рр. керівник Аслан Абашидзе вдавався до допомоги військових 145-ї мотострілецької дивізії для захисту автономії від центральної влади Грузії. Демонстрація сили на кордоні Аджарії запобігли спроби інтеграції напівнезалежної республіки до складу Грузії [9].

Висновки до Розділу 1

Основним недоліком туризму в Аджарії є нерозвиненість туристичного бізнесу на периферії країни, а також негнучкість управління, погане обслуговування, не знання персоналом іноземних мов, застаріла інфраструктура.

Протиріччя між регіональною владою та новою центральною владою Грузії досягли високого рівня і вилилися в запекле протистояння, що не сприяло розвитку туризму в країні. Масштабний збройний конфлікт в автономній республіці був зупинений в результаті переговорів між Росією і Грузією. В Аджарії відправився секретар Ради Безпеки Росії Ігор Іванов. В ніч з 5 на 6 травня 2004 р. Аслан Абашидзе разом з сином Георгієм [10] покинули Аджарію, вилетівши з секретарем Ради Безпеки Росії в Москву. Аджарська криза завершилася повним підпорядкуванням автономії столичній владі, що стало початком розвитку міжнародного туризму в регіоні.

РОЗДІЛ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕСПУБЛІКИ ПІД ЧАС РЕФОРМ МІХЕЇЛА СААКАШВІЛІ

2.1 Транспортна логістика

«Революція троянд», що мала місце в 2003 р., не дивлячись на значний зовнішній вплив, в якості головних причин мала внутрішні, а саме бажання грузинського населення розвивати свою країну та її інфраструктуру. Осінні події стали можливими внаслідок кризи управління грузинською територією і запиту як мас, так і еліт. Замість людини, яка старається підтримувати status quo і не здатного провести масштабні реформи Едуарда Шеварнадзе і його партії «Союз громадян Грузії», гігантський кредит народної довіри отримав молодий лідер опозиційного ЕНД Михайло (Міхеїл) Саакашвілі, який дотримувався агресивної риторики.

До того моменту система державного управління піддавалася значному тиску з декількох сторін. По-перше, починаючи з 1990-х рр. існувало три тимчасових (заколот полковника Еліава в 1998 р, ставка польового командира Квіціані в Кодорській ущелині, «уряд у вигнанні» колишнього президента Гамсахурдії в Зугдіді) і три постійних (Сухумі, Цхінвалі, Батумі) центри, які оскаржували монопольний контроль Тбілісі над територією, в тому числі за допомогою військової сили. Крім того, в 1992–1995 рр. на території Грузії діяло близько 50 незаконних збройних формувань, а також функціонували чотири російські військові бази. У двох випадках (авіабаза в абхазькій Гудауті і 12-я база в Батумі) ці зовнішні військові центри були однією з найважливіших опор для влади регіонів, що реалізують проекти. 62-я база в Ахалкалакі конкурувала з державою в сфері виробництва суспільних благ для місцевого населення.

По-друге, внутрішні кордони Грузії з Абхазією (за винятком Гальського району), Південною Осетією (ПО) (в даному випадку не збігаються з

офіційними межами автономії, частково на 35–40% відсунуті вглиб ПО [13]) і Аджарією були непроникні для представників держорганів. Крім того, «сірі зони» грузинської державності, тобто які не перебувають під повним контролем грузинського уряду, існували в Джавахеті, Панкіській і Кодорській ущелинах.

По-третє, держава не могла консолідувати зовнішні кордони. В Панкіській ущелині ховалися банд-групи з Чечні. Через територію Грузії проходило кілька непідконтрольних державі маршрутів контрабанди: овочів і гастарбайтерів з Вірменії до Росії (на транспортах російських ВС) через Джавахетську ділянку грузино-вірменського кордону, наркотиків і людей через чеченську ділянку російсько-грузинського кордону. Ділянка держкордону з Азербайджаном в Квемо-Картлі була доступна для селян-азербайджанців, які проживають по обидва боки кордону на оброблюваних землях.

По-четверте, держава не володіла консолідованим контролем над митницею. Митні пункти Псоу і Рокський тунель на російсько-грузинському кордоні підпорядковувалися Сухумі і Цхінвалі відповідно. З найважливішого митного пункту Сарл на грузино-турецькому кордоні за рішенням правителя Аслана Абашидзе з 1990 р. митні збори прямували до бюджету Аджарії.

Крім територіальних проблем, монополія держави на здійснення влади мала і інші прояви.

По-перше, в суспільстві і серед політичних еліт була відсутня згода по так званим встановленням питань (про природу держави, історичну спадщину, про мову, про критерії членства в національному співтоваристві, релігії). Розбіжності існували не тільки в Абхазії і Південній Осетії, але і в Аджарії, населеної переважно вірменами Джавахеті, Квемо-Картлі з переважанням азербайджанського населення, Месхетії, колишнє місце повернення турків-месхетинців в 1990-і рр. По-друге, вертикаль влади в Грузії відчувала жорстоку конкуренцію з боку кримінального світу [9]. Крім того, грузинська держава, корупційний лідер серед всіх радянських республік, і після здобуття

незалежності не спромоглася знизити високий рівень корупції та приватизації держави криміналом. «Весь державний апарат брав участь в корупційних практиках. В рамках державного апарату були збудовані міриади мереж між держчиновниками і громадянами з єдиною метою полегшення корупції... неформальна ієрархія замінила офіційну» [8]. Система держуправління була заснована на взаємодії кланів, патрон-клієнтських мереж, використанні нелегальних військових сил (як внутрішніх, так і зовнішніх), залученні державних (перш за все, силових) структур в кримінальний бізнес, функціонуванні особистих домовленостей, родинних зв'язків і цілого комплексу «злодійських понять», часто-густо підміняється формальні інститути і процедури. Країна, падіння ВВП якої було найбільшим на пострадянському просторі (72,5% в 1994 р. відносно 1991 р.) [20], займала 1-е місце в світі за масштабами поширення тіньової економіки (67,3% від ВВП в 1999-2000 рр.) [10] і 6-е місце в списку найбільш корумпованих країн [7].

Таким чином, в 1990-і рр. і на початку 2000-х Грузія була державою багато в чому за формальними підставами: наявність столиці, позначенню території країни на картах, членства в ООН, будівель посольств в інших країнах і т. д. Характеристики державної спроможності і внутрішніх аспектів статусності дозволяють віднести Грузію розглянутого періоду до категорії держав, які розпадаються (*failing state*).

Однією з основних цілей команди нового президента після відставки Едуарда Шеварнадзе стало відновлення територіальної цілісності країни. Уже взимку 2004 р. Саакашвілі добився ліквідації персоналістського режиму Аслана Абашидзе в Аджарії, що усунуло один з основних конкуруючих з Тбілісі центрів. У 2006 р. силами МВС було ліквідовано ще один центр влади – ставка польового командира Емзара Квіциані, який був колись призначений Е.А. Шеварнадзе представником президента. Тбілісі розмістив в Кодорській ущелині, що є частиною Абхазії, так званий уряд Абхазії у вигнанні. Аналогічні дії були зроблені в ПО. У 2007 р. президент Саакашвілі призначив колишнього

прем'єра ПО Дмитра Санакоєва, який виступає за реінтеграцію з Грузією, головою тимчасової південно-осетинської адміністрації на територіях, підконтрольних Тбілісі. В межах, що реалізують сецесії, з'явилися аналогічні території, що деяким чином послаблювало конкуренцію з Тбілісі з боку Сухумі і Цхінвалі. У 2008 р. разом з остаточною втратою контролю над Абхазією і ПО Грузія втратила і Кодорську ущелину: абхазькі війська за допомогою російських ВДВ відновили контроль над Верхнім Кодорі. Тоді ж 35–40% території Південної Осетії, контрольованої Грузією, перейшли під контроль Цхінвалі – де-факто кордону Південної Осетії і Грузії збіглися з офіційними.

Інші заходи по консолідації грузинської території були набагато більш успішними. Михайло Саакашвілі зміцнював державність в руслі фукуямівського «державна спроможність – це можливість держави направляти озброєну людину в формі в будь-яку точку країни» [6]. У 2007 р. було завершено виведення російських баз з території, підконтрольній Тбілісі: з Батумі, Ахалкалакі, Вазіані і самої столиці, де розташовувався штаб військ РФ в Закавказзі. У 2012 р. ущелина Лопота стало місцем спецоперації грузинських ЗС і МВС. У серпні поблизу кахетинського села Лопота влада Грузії ліквідували банд-групу, яка намагалася піти від російських правоохоронців на територію Грузії [12].

Адміністративна закритість населеної вірменами Джавахеті сформувалася ще в середині ХХ ст. в рамках Радянської імперії. У зв'язку зі стратегічним геополітичним становищем області на кордонах Туреччини, Вірменії та Грузії в'їзд і виїзд в Джавахетію був вкрай утруднений. У період правління Йосипа Сталіна даний регіон був оголошений забороненою прикордонною зоною, незалежно від віддаленості того чи іншого населеного пункту від державного кордону з Туреччиною [4].

Економічно тісно пов'язана з Росією і Вірменією, зі значними проблемами в транспортному сполученні з Грузією Джавахетія інкорпорована до складу держави несилевими методами. В окремі моменти бажання влади

повернути Джавахетію в загальну економіку доходило до абсурду. Відвідуючи Самцхе-Джавахетію в 2005 р, президент Саакашвілі заявив, що грузинська армія буде спеціально купувати всі види картоплі, м'яса і молочної продукції у місцевих фермерів для заміни російського ринку збуту, проте потреби армії були значно менші заготовленої продукції. Проблему з перевиробництвом картоплі повинен був вирішити «двовагонний картопляний поїзд», пущений владою з Ахалкалакі в Тбілісі, – картопля з Джавахеті не витримала ринкової конкуренції з тбіліською [26].

Після консолідації кордону з Вірменією на Джавахетській ділянці, усунення російського військового транспорту як каналу контрабанди, тобто заходів, спрямованих на обмеження впливу зовнішніх центрів, уряд зайнявся транспортною інфраструктурою грузинської території. Реалізація найбільших інфраструктурних проектів за підтримки США дозволила почати інтеграцію Джавахеті в загальний транспортний простір Грузії. Більше 184 млн. дол. Американського фонду «Millennium Challenge Georgia Fund» були витрачені на відновлення внутрішніх доріг Джавахеті і доріг, що з'єднують Джавахетію і інші грузинські території (Ахалкалакі – Ніноцмінда – Цалка – Тбілісі) [29]. В даний час це – автобан, що дозволяє дістатися з Джавахеті в Тбілісі за кілька годин. Крім того, Азербайджан, Туреччина і Грузія вклали кошти в будівництво ділянки Карс – Ахалкалакі залізниці Карс – Ахалкалакі – Тбілісі – Баку, яка пов'язує Каспій і Європу. Розвиток цього стратегічного маршруту дозволить економічно реінтегрувати Джавахетію в простір Грузії. Освітня реформа сприяла припливу студентів в столичні вузи з Джавахеті і Квемо-Картлі. Вступні іспити складаються на рідній мові (відповідно, вірменській і азербайджанській), після вступу до університету студенти слухають річний активний курс грузинської мови і приступають до основної програми.

Квемо-Картлі, регіон на півдні Грузії на кордоні з Вірменією і Азербайджаном, як і Джавахетія, був проблемною територією в зв'язку зі збереженням радянської спадщини. У 2009 р. губернатор регіону Давид

Киркитадзе так описував його: «У радянські часи кордону між союзними республіками не було, селяни обох республік спокійно пасли свою худобу там, де хотіли. Але зараз, коли... межа вже демаркована, не можна просто так гуляти там, де можна було раніше...» [29].

Азербайджанське населення регіону після розпаду СРСР періодично звинувачувало центральну владу Грузії в мовній, кадровій та освітній дискримінації. Також формування державних кордонів Грузії і Азербайджану на місці підзвітних загальному центру кордонів регіонів сприяло виникненню серйозної суперечки навколо монастирських земель святині Грузинської православної церкви (ГПЦ) – Давидо-Гареджієвського комплексу, розділених держкордоном навпіл. Команда Саакашвілі робила заходи по розширенню площі використовуваних в традиційно сільськогосподарському регіоні земель, інтеграції Квемо-Картлі в загальногрузинський освітній простір, зміцнювала статус грузинської мови, намагалася розв'язати конфлікт навколо Давид – Гареджі дипломатичним, а не військовим шляхом.

В середині 2000-х рр. Грузія почала вигідно використовувати свою територію, конвертувала геополітичне становище в доходи від транзиту вуглеводнів по побудованим магістральним трубопроводам. Вони зв'язали Туреччину і каспійських експортерів: нафтопровід Баку – Тбілісі – Джейхан відкрито в 2005 р, «Південнокавказький газопровід» Баку – Тбілісі – Ерзурум – в 2007 р, ще в 1999 р. було відкрито нафтопровід Баку – Супса. Ці трубопроводи були життєво важливі для США, які прагнули освоювати територію Грузії в якості енергетичного коридору між Каспієм і Чорним морем, непідконтрольного Росії і Ірану [21].

Паралельно з консолідацією території і збільшенням обсягу іноземних інвестицій команда М. Н. Саакашвілі працювала над консолідацією влади.

Незважаючи на всі успіхи уряду М. Н. Саакашвілі в підвищенні ефективності державного управління, при аналізі грузинських реформ необхідно керуватися не тільки даними в рейтингах. Вони показують

результати, але не дозволяють виявити причинно-наслідкові зв'язки і витрати відображених ними процесів.

Кардинальна реформа поліцейського апарату, успішна боротьба зі злочинністю і корупцією «обернулися майже повною відсутністю виправдувальних вироків, переповненістю в'язниць і перетворенням Міністерства внутрішніх справ в найвпливовіше відомство. Правоохоронні органи, наприклад податкова поліція, мають надзвичайну могутність і, як вважається, є інструментами політичного контролю» [24].

Збільшення дохідної частини бюджету було обумовлено не тільки поліпшенням роботи податкових органів: в 2008 р. «податкові доходи, включаючи митні збори, забезпечували лише близько 70% державних доходів. Решту становили гранти і неподаткові доходи, які, мабуть, і використовувалися частково на фінансування оборонних витрат» [21].

Реалізувавши найбільші інфраструктурні проекти в регіоні (нафто- і газопроводи), з одного боку, Грузія почала отримувати ренту, з іншого – виявилася заручницею в протистоянні Росії, Ірану, які не контролюють даний маршрут транзиту вуглеводнів, і Заходу, з тієї ж причини, що дозволяло деяким російським політологам зневажливо називати Грузію «територією, по якій проходить труба», «дружньою транзитною територією» [20].

Після 5-денної війни з Росією Грузія почала освоювати 4,5 млрд. дол., виділених їй світовою спільнотою, що становить близько 20% від ВВП [21]. Ці гроші були витрачені на реформи. Система держуправління стала досить адекватною, щоб розпорядитися позабюджетними джерелами доходу, з цілями кредитування. При цьому необхідно зазначити, що грузинський випадок пов'язаний з фінансовим підкріпленням перерозподілу геополітичного балансу на Кавказі на користь США і НАТО після приходу до влади команди М.Н. Саакашвілі.

Зростання дохідної частини грузинського бюджету, західні гранти і безповоротні кредити на закупівлю озброєнь, моральна підтримка Михайла

Саакашвілі адміністрацією Джорджа Буша-молодшого створили помилкове враження того, що проблему сепаратистських територій можна вирішити силою. Частково це підштовхнуло Росію почати агресію в ПО в 2008 р, що в підсумку призвело до остаточної втрати Абхазії. Таким чином, реформи Михайла Саакашвілі виявилися неоднозначними. Вони привели до нормалізації управління на підконтрольній йому частині території і втрати контролю над 20% території. У переломний момент не спрацювала система «стримувань і противаг», яка так і не була сформована в пострадянській Грузії в ступені, достатньому для блокування стратегічно провальних рішень.

Команда Саакашвілі боролася з радянською спадщиною в громадському дискурсі, намагаючись сформувати стереотип масової свідомості «СРСР і його наступниця Росія – вороги». Руйнування колишньої радянської системи управління з усіма її негативними елементами, що знижують ефективність, інтеграція адміністративно закритих ще при Й.В. Сталіна областей в спільний економічний і транспортний простір, подолання мовного бар'єру між титульною нацією і етносами, створення загального освітнього простору, неможливого в умовах певної розмитості кордонів кавказьких РСР, – всі ці заходи з перегляду радянської спадщини були покликані посилити державні інститути і сприяти формуванню єдиного політичного співтовариства (нації).

Отже, після «революції троянд» країна є зразком торжества ліберальних цінностей в економіці і політиці та практичної користі при реалізації цих цінностей – для держави, суспільства і окремої людини. Незважаючи на очевидні відмічені нами успіхи команди М.Н. Саакашвілі, багато реформ в Грузії мають видимий короткостроковий ефект, але невизначеність результатів в довгостроковій перспективі. Останні залежать значною мірою від зовнішньополітичних чинників і відносин західних партнерів, а також взаємовідносин всередині грузинської політичної еліти.

2.2. Готельний комплекс

У Грузії туризм названий одним з пріоритетних напрямків економіки. Країна приваблива для мандрівників з різними інтересами. Вона відрізняється своїми багатими природними та культурними ресурсами. Незважаючи на невелику територію (69.700 км²), країна унікальна своїм біорізноманіттям. У Грузії є рідкісні субтропічні болота, напівпустелі, альпійські зони і снігові вершини. Країна володіє величезним і унікальним потенціалом для розвитку туризму – 102 курорти, 182 перспективних курортних місця, більше 2400 найменувань мінерально-оздоровчих джерел, 7 діючих і перспективних національних парків, 16 державних заповідників, понад 12 тис. історико-архітектурних пам'яток, з яких варто виділити місто-музей Мцхета, монастирський комплекс Гелати (VI ст.), Храм Баграта в Кутаїсі (XII ст.) і архітектурний ансамбль Ушгулі, що внесені в список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Грузія – туристична країна, яка найбільш швидко розвивається в Центральній і Східній Європі. Таку оцінку дала Всесвітня туристична організація. Наступні після Грузії позиції ділять Словаччина, Вірменія, Латвія і Литва. Інформація про Грузію як про туристичну країну потрапила в головний річний звіт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO Tourism Highlights) за 2019 рік. Природно, що даний факт приверне увагу громадськості, оскільки вищезгадане видання вважається одним з найвпливовіших і достовірних джерел інформації про індустрію туризму в світі [4].

Грузія виявилася в числі десяти країн, які рекомендує відвідати британський туристичний портал Rough Guides. У 2019 р. вона зайняла в рейтингу п'яте місце під заголовком "Georgia. Central Asia". У десятку найпривабливіших для туризму країн увійшли також Туреччина, Ефіопія, Мадагаскар, Бразилія і ще п'ять країн. Rough Guides закликає туристів побувати в Грузії, «щоб побачити первозданну красу Кавказьких гір, відвідати історичні

таверни Тбілісі, побувати на чорноморському курорті Батумі і в чудових старих містах регіону Сванеті і Казбегі». Портал також відзначає, що сьогодні Грузію відвідати легше, ніж раніше, оскільки громадяни всіх країн ЄС, Австралії, Нової Зеландії, США, Канади і Південної Африки можуть в'їжджати до Грузії без віз терміном на 360 днів [5].

В останні роки число міжнародних візитерів в готелі Грузії росте швидкими темпами. Так, в 2017 р. воно становило 2 822 363, що було на 39% більше показника 2016 р.

У 2018 р. число мандрівників зросла ще на 56% і склала 4 428 221, а в 2019 р. Грузію відвідали 5 365 356 візитерів, що на 21,2% перевищує аналогічний показник 2018 р. (рис. 2.2.1).

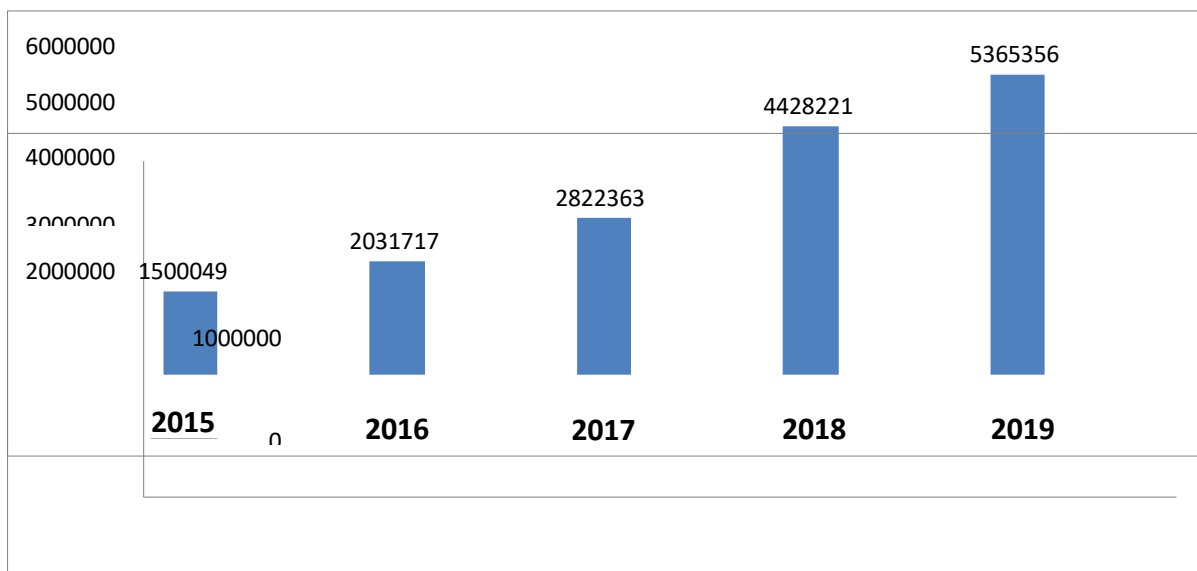

Рис. 2.2.1. Статистика міжнародних відвідувань готелів у Грузію

Слід зазначити, що в Грузії розвиток готельного господарства відбувається більш швидкими темпами, ніж в світі в цілому. Ця тенденція знайшла відображення Грузії в чисельності міжнародних прибуттів у готелі. Даний показник від 0,12% 2011 р. зріс до 0,29% в 2019 р [6]. За нашими розрахунками, в 2021 р. частка Грузії в чисельності міжнародних прибуттів зросла до 0,49% (див. Рис. 2.2.2).

З ростом числа міжнародних візитерів в Грузії спостерігається зростання доходів, отриманих від готелів. У 2017 р. доходи склали 938 297 тис. дол. США, а в 2018 р за аналогічний показник склав 1 410 901 тис. дол. США [7] (див. Рис. 2.2.3).

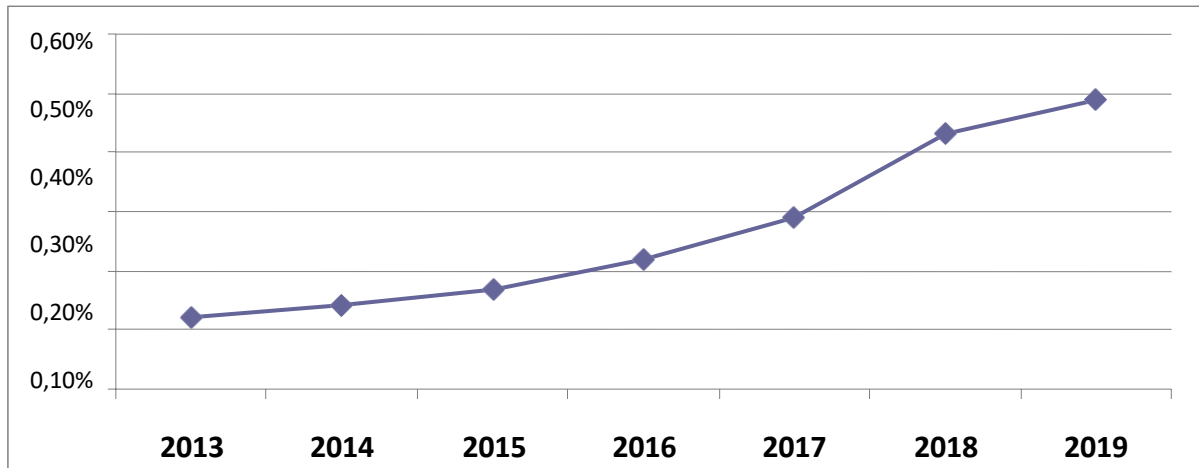

Рис. 2.2.2 Частка Грузії в чисельності міжнародних прибуттів в готелі у світі (%)

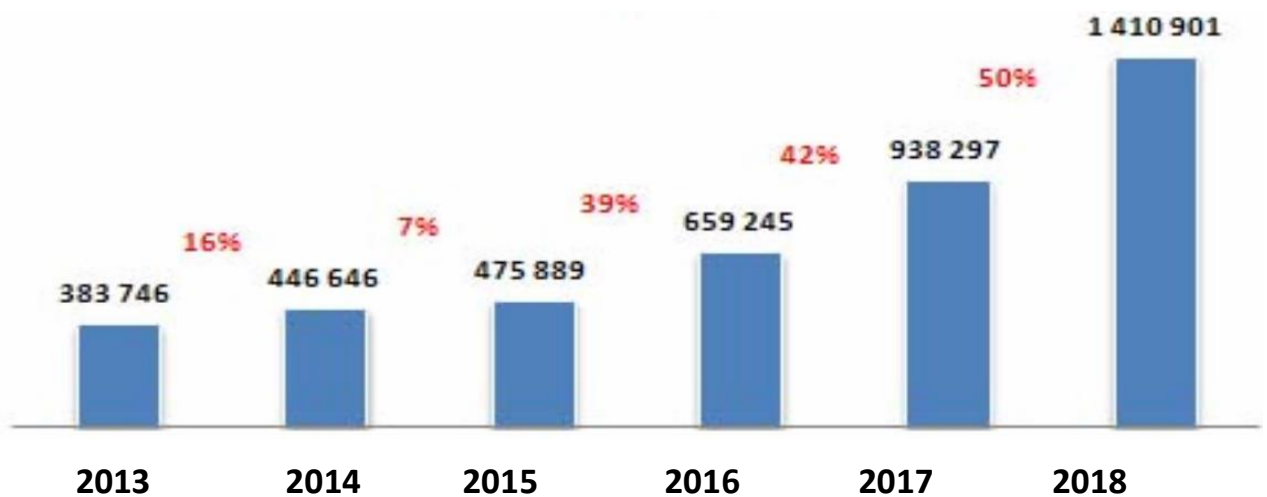

Рис 2.2.3. Доходи готелів від міжнародного туризму, тис. дол. США

Із загальної кількості здійснених в Грузії проживань в готелях велика частка припадає на сусідні держави і становить 86,1% загального числа

туристів. Незважаючи на це, відмічається тенденція скорочення частки візитерів із сусідніх країн, яка в 2018 р становила 91%. З цієї точки зору провідну позицію займають громадяни Туреччини – 1,59 млн проживань (зростання на 3,8% в порівнянні з попереднім роком). Далі йдуть громадяни Вірменії – 1,28 млн проживань (зростання на 39,4% в порівнянні з попереднім роком); громадяни Росії – 765 458 проживань (зростання 49%). Протягом 2019 року кількість проживань громадян України до Грузії виросло на 64,8% і склала 126 300 [8]. За даними Національної адміністрації готелів Грузії, найбільше число проживань в Грузії припадає на літній період. Максимальне число міжнародних туристів, які проживають в готелях, припадає на серпень – 770 608 мандрівників.

Найпопулярніша причина візиту до Грузії – відпочинок і рекреація (40%). Понад чверть іноземців приїжджають для зустрічі з друзями (8%) і родичами (17%). Тільки 8% візитерів приїжджають до Грузії з діловими та професійними цілями. Серед причин приїзду в Грузію зафіксували також шопінг (7%), транзит (9%) та інші цілі (11%). Середня тривалість проживання – 9 днів.

Найпопулярнішим засобом пересування є наземний транспорт: автобуси (47%), особисті (28%) й орендовані автомобілі (5%). Наступний за популярністю – авіатранспорт: міжнародні авіалінії – 12% і грузинські авіалінії – 3%. Залізничний і морський транспорт займають незначні позиції – відповідно 3 і 1% (див. таблиця 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Засоби пересування туристів в Грузії

Вид транспорту	2018 р.	2019 р.
Повітряний	429364	585701
Наземний	3873032	4699387
Залізничний	63658	62976
Морський	62167	44239

За даними Національної адміністрації готелів Грузії, найпопулярнішими видами діяльності в Грузії серед іноземних туристів являються відпочинок і рекреація (36%), знайомство з грузинською кухнею (35%), пізнання природи / ландшафту (29%).

Найбільш привабливими для візитерів містами є Тбілісі (45%) і Батумі (40%). 27% міжнародних візитерів не залишаються на нічліг в готелях Грузії. Серед тих візитерів, які залишаються в країні на нічліг, найпопулярнішим засобом розміщення є готелі (36%). Приблизно третина візитерів (34%) залишаються ночувати у друзів і родичів. Інші типи розміщення міжнародними візитерами використовуються рідко. Тільки 9% візитерів зупиняються в готельних будинках, у 8% є власні будинки або квартири, 11% візитерів знімають кімнати або квартири. 49% візитерів ночують одні, 22% – з друзями, а 16% – з сім'єю.

Більшість (70%) туристів, які прибули самі спланували візит, 16% – довірили планування візиту друзям і членам сім'ї, а 8% візитів сплановані

роботодавцем. Кількість візитів, сплановане туристичними компаніями дуже незначна і становить всього 1,4% [9].

На замовлення Департаменту туризму Грузії бізнес-консультаційна група BCG Research провела дослідження в міжнародному аеропорту Тбілісі і декількох митно-пропускних пунктах серед тих іноземців, які виїжджали з країни. Метою дослідження було вивчити загальне враження і оцінки візиту до Грузії іноземними візитерами. В ході дослідження було виявлено, що основним джерелом інформації про Грузію були друзі і родичі, в ряді випадків – організації та бізнес-партнери. Лише деякі вказали в якості джерела інформації Інтернет-ресурси, хоча важко було назвати конкретну веб-сторінку. Підтвердженням задоволеності візитом і загального позитивного ставлення до Грузії є бажання візитерів знову відвідати країну. 2/3 опитаних збиралися відвідати країну повторно до кінця поточного року, а решта висловлювали бажання знову відвідати Грузію, але важко було вказати конкретний період. Лише кожен десятий не впевнений, що коли-небудь повернеться до Грузії. Позитивне ставлення респондентів підтверджує той факт, що їх абсолютна більшість теоретично готова порекомендувати друзям і близьким відвідати Грузію [10].

На ринку готельних послуг на сьогоднішній день лідирують Тбілісі і Аджарський регіон. Загальна кількість засобів розміщення в країні становить 1 051 на 34 751 спальних місць. На готелі припадає 63% місць, за ними йдуть готельні будинки і сімейні готелі, кожен з часткою в 16%.

У Тбілісі функціонують готелі кількох міжнародних брендів: Radisson Blue Iveria, Tbilisi Marriott, Courtyard Marriot, Sheraton Metekhi Palace, Holiday Inn і Citadines. Ще кілька міжнародних готельних мереж планують увійти на ринок Грузії. У Батумі функціонують готелі міжнародних готельних мереж Sheraton і Radisson Blue. В процесі будівництва знаходяться готелі міжнародних мереж: Kempinski, Hilton, Holiday Inn, Ritz-Carlton, Marriott і ін.

Одними з головних чинників, що заважають розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього туризму в Грузії, на думку експертів, є неправильне співвідношення між якістю туристичного продукту і його ціною, відсутність недорогих готелів і завищена вартість авіаперевезень. При цьому рівень обслуговування в готелях і авіакомпаніях часто не відповідає загальносвітовим стандартам [11].

Незважаючи на глобальну економічну кризу, готельна індустрія Грузії продовжує успішно розвиватися. Максимальним використанням багатих природних і культурних ресурсів Грузії, а також розробкою нових туристичних продуктів можливе залучення туристів з різними інтересами, що закладе основу розвитку різноманітних видів туризму, таких як пригодницький, екологічний, винний, екстремальний, релігійний та ін.

Висновки до Розділу 2

Після «революції троянд» країна є зразком торжества ліберальних цінностей в економіці і політиці та практичної користі при реалізації цих цінностей – для держави, суспільства і окремої людини. Незважаючи на очевидні відмічені нами успіхи команди М.Н. Саакашвілі, багато реформ в Грузії мають видимий короткостроковий ефект, але невизначеність результатів в довгостроковій перспективі. Останні залежать значною мірою від зовнішньополітичних чинників і відносин західних партнерів, а також взаємовідносин всередині грузинської політичної еліти.

Одним з головних завдань для готельної індустрії в Грузії є створення сприятливого образу країни, конкретного регіону або курорту. З цією метою бажано використовувати принципи брендингу конкретних територій (міст, муніципалітетів). Цього можна домогтися за допомогою інформаційної підтримки в ЗМІ, участі в міжнародних виставках, конференціях і семінарах.

Необхідна активна державна політика, щоб іноземні туристи отримували якісні умови для відпочинку. Зокрема, потрібно зберегти баланс між ціною конкретного готельного номера і його якістю, що дозволить галузі стати конкурентоспроможною.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ВИДИ ТУРИЗМУ В АБХАЗІЇ

3.1. Туристична галузь Абхазії

Територія сучасної Абхазії, площею менше 9 тис. км², простягається в південно-східній частині Чорноморського узбережжя Кавказу, між річками Інгур – на південному сході і Псоу – на північному сході. По річці Інгур Абхазія межує з Грузією, а по річці Псоу з Адлерським районом Краснодарського краю Російської Федерації.

Республіка Абхазія є типовою гірською країною (найвищі вершини: Домбай – 4040 м, Гуандра – 3983 м, Ерцог – 3867 м.), Головні річки – Інгур, Кодор, Бзип, Псоу і ін. В Абхазії вісім міст: Гагри, Піцунда, Гудаута, Новий Афон, Сухумі – столиця, Уачамчира, Ткуарчал, Гал.

Абхазія має унікальний клімат. Вона захищена від сильних холодних вітрів, повеней, морозів і снігопадів. Поєднання таких природних факторів, як високі снігові гори і альпійські луки, вологий субтропічний клімат, велика кількість різноманіття, тепле море, чисті пісочно-галькові пляжі, красиві сталактитові печери, прозорі річки і озера, цілющі джерела і багатьох інших, сприяють розвитку рекреації.

В Абхазії налічується приблизно 2 500 об'єктів історико-культурної спадщини, які є свідками минулого і відображають пройдений народом шлях, свідчать про його трудові, військові подвиги, розкривають духовне багатство.

Вигідне географічне положення, унікальний клімат і природні ресурси, багата культурно-історична спадщина роблять Абхазію країною курортів, туризму, екскурсій.

В Абхазію можна приїжджати шосейним, залізничним та повітряним транспортом.

Розвитку рекреації і туризму в Абхазії сприяють природні, культурні, історичні та соціально-економічні ресурси (див. рис.3.1.1). Завдяки природним і кліматичним умовам, в регіоні є можливість розвивати активний туризм, як в літню пору року, так і взимку. І необхідно відзначити, що в останні роки

туристична галузь набирає відчутні оберти у розвитку, турпотік з кожним роком збільшується, а регіон стає більш конкурентоспроможним на туристичній арені.

У розвитку туризму виділяються наступні його види:

- релігійний (бажаючих відвідати місця, пов'язані із зародженням християнства в Абхазії, з кожним роком стає все більше);

- екологічний (країна з багатими і унікальними природними ресурсами);

- сільський (абхазькі села, розташовані в мальовничих місцях, гостинні господарі приваблюють «пожити і покуштувати» екологічно чисту і своєрідну абхазьку кухню);

- лікувальний (морське повітря, пісочно-галькові пляжі, мінеральні джерела роблять цей вид туризму найпоширенішим);

- діловий (поїздки з метою встановлення або підтримання контактів з діловими партнерами);

- культурний (багатолюдні місця дозвілля з ресторанами, кафе, дискотеками і т. д.);

- гірський (маршрути по гірській Абхазії);

- пляжний (купальний сезон починається в травні і закінчується глибокої осені).

В Абхазії також розвиваються активні напрямками туризму: рафтинг, парапланеризм, кінний туризм, дайвінг, яхтинг.

Наявність туристичної інфраструктури є основоположним фактором у формуванні туристично-рекреаційного потенціалу Абхазії, оскільки інфраструктурний потенціал регіону визначає можливості ефективного використання складових елементів інфраструктурного комплексу території з метою забезпечення його сталого функціонування і поліпшення якості життя населення [1].

Туристський потік регіону зростає з кожним роком. У 2019 р. потік туристів виріс на 40% в порівнянні з 2018 р. [3]. Природно для цього необхідна відповідна транспортна інфраструктура [4; 5] і засоби розміщення.

Рис. 3.1.1 Туристично-рекреаційний потенціал Абхазія [2].

У 2019 р. в Абхазії функціонувало близько двохсот санаторно-курортних об'єктів, з них – понад 119 міні-готелів. Також з цього року влада зобов'язала вести облік приватників, що здають житло відпочиваючим, заводити на них спеціальні карти. В найближчий час буде спрощена процедура перетину кордону з Росією і візового режиму іноземним туристам, які прибули на одноденну екскурсію. «Необхідно зняти всі заслони, щоб туристи могли безперешкодно відвідувати Абхазію ...», – підкреслив глава МЗС [6]. Але незважаючи на це, багато хто стверджує, що постійні опозиційні хвилювання і невідповідна туристична інфраструктура, а саме відсутність готелів з великим

номерним фондом, готелів 4-х і 5-ти зірок, наявність старих радянських санаторіїв і будинків відпочинку і т. п., можуть перешкодити приросту туристів в наступних роках.

Туризм є однією з основних галузей економіки Абхазії. Добробут тисяч жителів залежить від того, наскільки успішним буде туристський сезон.

Можна виділити ряд проблем в сфері розвитку туризму та рекреації Абхазії:

- відсутність однозначних даних про кількість туристів;
- нестача кваліфікованих кадрів;
- розширення тривалості сезону;
- подолання нерівномірного соціально-економічного розвитку районів;
- невідповідність наявної матеріальної бази більшості об'єктів розміщення вимогам, що пред'являються по обслуговуванню туристів;
- проблема нерозвиненості інфраструктури;
- брак державного фінансування.

Аналізуючи розвиток туристично-рекреаційної сфери Абхазії, можна відзначити, що регіон має колосальний туристично-рекреаційний потенціал [7], але сильна конкуренція з боку інших країн, значний знос туристичної інфраструктури, невелика підтримка держави і геополітична ситуація гальмують розвиток туризму і рекреації в цьому регіоні. Для розвитку даної сфери, на наш погляд, необхідно виконати наступні дії:

- широко диверсифікувати види туризму, з ростом високоприбуткових видів туризму та їх цілорічним використанням;
- розширити асортимент туристських маршрутів;
- розбудувати та реконструювати готельний фонд Абхазії;
- вирішити кадрові проблеми готельної галузі;
- залучати інвестиції в розвиток рекреаційного комплексу.

Отже, можна сказати, що при наявності унікальної природної та історико-культурної спадщини, але без широкого міжнародного визнання і при слабкій

туристичній інфраструктурі, створення великих туристичних центрів неможливо. І незважаючи на співпрацю Абхазії і Росії, не всякий великий російський бізнес захоче інвестувати в довгострокові і дорогі абхазькі проекти.

3.2. Пізнавальний туризм Абхазії

Республіка Абхазія, на абхазькій мові «Апсни», розташована в північно-західному Закавказзі. Північно-західна і північна межа Республіки Абхазія проходить по річці Псоу, а потім по гребеню Головного вододільного хребта Великого Кавказу. У цій частині вона межує з суб'єктами Російської Федерації – Краснодарським краєм, Республікою Адігея і Карачаєво-Черкеською Республікою. На сході кордон проходить по Сакянському хребту, південних відрогах Кодорського (Панаюського) хребта і нижній течії річки Інгур. Тут Абхазія межує з Грузією. На півдні територія Абхазії омивається водами Чорного моря. Загальна протяжність берегової лінії становить близько 240 км в східній частині Чорного моря.

Велику частину території займають високі гірські ланцюги: відроги Великого Кавказького хребта, що обмежує Абхазію з півночі. Для туристів великий інтерес представляють карстові печери – «Ново-Афонська», «Снігова», печера-прірва на хребті Арбаїка – найглибша в світі (1860 м).

Серед великих річок – Псоу, Бзібь, Гуміста, Кодор, Алдзга, Інгур.

Озера – Ріца, Амткел, Інкіт, Блакитне, Бесеісір.

Загальна площа республіки дорівнює 8,665 тис. км².

Заповідники – Ріцинський, Псхуський, Гумістінський, Піцунді-Міссерський національні парки.

Клімат вологий субтропічний, середня температура січня на узбережжі – + 4-7 ° С, в горах від +2 до мінус 2 ° С, в липні відповідно – + 22-24 ° С. Опадів – 1300-2400 мм на рік.

Курорти – Гагра, Гудаута, Піцунда, Новий Афон.

Територія Абхазії включає 7 районів (Гагрський, Гудаутський, Сухумський, Гулрипшський, Очамчирський, Ткуарчальський, Гальський), 8 міст (Гагра, Піцунда, Гудаута, Новий Афон, Сухумі, Очамчіра, Ткуарчал, Гал), 4 селища міського типу (Цандріпш, Бзипь, Мюссера, Гульрипш), 512 сіл.

Населення Абхазії становить близько 250 тис. осіб. У багатонаціональній республіці проживають абхази, вірмени, росіяни, грузини, греки, естонці, німці, поляки, євреї та інші національності.

Столиця Абхазії – стародавнє місто Сухумі (абх. Акуа). Населення міста Сухумі становить близько 80 тис. осіб.

Транспорт на території республіки є залізничні і шосейні магістралі, морські порти – Сухумі і Очамчіра. На території Абхазії розташовано два аеропорти – Бабишера і Бамбоура. Аеропорт Бамбоура, розташований в Гудаутському районі Абхазії, є військовим. Аеропорт Бабушара знаходиться в столиці Абхазії – Сухумі, і приймає деякі цивільні літаки, такі як, рейси російських миротворців або місії ООН, а також деякі вертолітні рейси усередині країни. Станом на вересень 2019 р. міжнародна організація цивільної авіації ІКАО не визнала аеропорти Абхазії міжнародним [34].

Природа щедро обдарувала Абхазію – тут є можливості для розвитку різних видів туризму: від пізнавального і санаторного лікування до екотуризму та альпінізму. Туристично-рекреаційний комплекс є однією з пріоритетних галузей соціально-економічного розвитку Абхазії. Багатий туристично-рекреаційний потенціал та історико-культурна спадщина дозволить забезпечити інтенсивний і динамічний розвиток туризму в країні і вихід Абхазії на міжнародний ринок туризму. Уже сьогодні надходження від туристичного бізнесу складають третину всього бюджету [36].

На думку А. О. Бгажба, «Курорти і туризм є сприятливим середовищем для функціонування підприємств малого бізнесу, здатних розвиватися без значних бюджетних асигнувань. Галузь перспективна для залучення іноземних

інвестицій в широких масштабах і в короткі терміни. Даний бізнес приваблює підприємців з багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристичні послуги, високий рівень рентабельності і мінімальний термін окупності витрат. На частку туризму в світовому ВВП припадає 9,4%; в Україні – 6,5%. У ВВП РА частка цієї галузі становила менше 1%. »[12].

Найбільш пріоритетні види туризму в Абхазія:

- культурно-пізнавальний;
- лікувально-оздоровчий;
- паломницький;
- активний і екстремальний;
- сільський (агротуризм);
- етнографічний;
- спортивно-оздоровчий;
- науковий;
- екологічний та еколого-просвітницький;
- мисливсько-рибальський;

Перспективні для розвитку галузі:

- гірськолижний;
- круїзний (морські круїзи);
- діловий;
- подієвий [9].

Експерти туристичного бізнесу вважають, що Абхазія здатна стати світовим туристичним центром. Природно-кліматичні умови країни відповідають найбільшим курортам світу. Купальний сезон триває шість місяців, з травня по жовтень, море відрізняється чистотою. Крім цього, в Абхазії здорова, сприятлива екологічна обстановка. На території республіки знаходяться більше 150-ти мінеральних джерел, серед яких найбільш відомі Охурейське термальне джерело, Сухумське, Гагрське, Ткуарчалське сірководневі ключі, лужно-вуглекисла Ауадахарська вода. Також, на території

Абхазія перебувають 186 кристально чистих, переважно льодовикового походження, озер.

Різноманітність унікальних пам'яток історії надає необмежені можливості Абхазії для розвитку культурно-пізнавального туризму. Об'єктами туристського показу є пам'ятні місця різних історичних епох, як стародавні фортеці та башти, келія святого апостола Симона Кананіта, Ново-Афонський храм святого Пантелеймона, дачі Й. Сталіна. Також об'єктами туристичного інтересу можуть бути пам'ятники створені людиною, стародавні міста, музеї, природні пам'ятки, міські ландшафти, етнічні та фольклорні пам'ятки і безліч інших об'єктів. На території Абхазії виявлено 26 ранньохристиянських пам'яток архітектури, дата побудови яких визначена IV-VIII ст.

Основними центрами туристичного відпочинку, що склалися ще в радянський період, є Гагри, Сухумі, Піцунда, Новий Афон, Гудаута. Для курортного туризму є всі умови в Гаграх, для лікувально-оздоровчого туризму відмінно підійде Піцунда, для культурно-пізнавального туризму – Новий Афон і Сухумі.

Старовинне місто Сухумі, з абхазького «Акуа» – столиця Абхазії, найбільший науковий і культурний центр країни, важливий морський порт, всесвітньо відомий курорт і один з найпопулярніших туристичних міст. Площа міста понад 23 кв. км.

Курорті Сухумі розташований в центральній зоні Чорноморського узбережжя Кавказу, на березі Сухумської бухти, на дні якої приховані руїни стародавнього міста Діоскуріяда, заснованого ще в V ст. до н. е.

Навіть взимку, коли біля північних берегів Чорного моря лежить сніг, в Сухумі тепло, світить сонце і цвітуть акації з мімозою. Тривалість купального сезону в Сухумській бухті 7–8 місяців. У Сухумі вельми багата субтропічна рослинність, наприклад, тут акліматизувалися південно-європейські, південноамериканські, японські, декоративні австралійські, китайські плодові рослини. Сухумі по праву називають «столицею пальм», «містом-парком»

через екзотичну рослинність його численних скверів, садів і парків. Красиві набережні з колонами пальм, світлі будівлі санаторіїв і готелів доповнюють картину сучасного міського пейзажу.

Загальна площа зелених насаджень складає близько 760 гектарів. Тому повітря Сухумі дуже чисте і насичене киснем. Всесвітній з'їзд лікарів, що відбувся в кінці XIX ст., визнав район Сухумі одним з кращих курортів для лікування легеневих хворих. Лікувальний комплекс, приготований природою для людини, складається з м'якого клімату, моря, багатой рослинності і іонізованого повітря, а також з цілющих грязьових і радіоактивних джерел типу Цхалтубських і Мацестинське.

Архітектурних пам'яток, які приваблюють туристів, в Сухумі дуже багато: це залишки замку Баграта (X–XI ст.); Беслетский міст (XI ст.); руїни Сухумської фортеці (XI ст.). Від Сухумі починається Велика Абхазька стіна, що датується VI ст., протяжністю 160 кілометрів, яка тягнеться від моря до гирла річки Інгура. На стіні майже 2000 веж. Інші пам'ятки Сухумі: Будинок – музей народного поета Абхазії Д.А. Гуліа, державний музей Абхазії (заснований в 1915 р.), Ботанічний сад (1840 р.), Сухумський Дендропарк (кінець XIX ст.), Мавпячий розплідник (Науково-дослідний інститут експериментальної патології і терапії Академії Наук Абхазії), Абхазький драматичний театр [40].

Також в Сухумі, за даними А.А. Пушкаренко, діє кілька храмів, що належать різним релігійним громадам: кафедральний собор – колишня грецька фортеця (побудована в 1909–1917 рр.); католицький костел (побудований в 1908 р.) і лютеранська кірха (побудована в 1915 р.) [24].

Новий Афон – чудовий курорт Абхазії, розташований в 21-му кілометрі від міста Сухумі. При огляді прибережної смуги Афона з висоти видно, що Новоафонські гори, які підступають до курорту з півночі, виглядають «виступом», а виступ по-абхазьки – «Анакоп». Звідси і відбулася одна з давніх назв Нового Афона, столиці середньовічного Абхазького царства, Анакопія.

Природа – головне достоїнство і гордість всієї республіки, включаючи курорт Новий Афон. Курорт з півночі оточений відрогами Кавказького хребта, які захищають його від холодних північних вітрів, а з моря дме освіжаючий морський бриз. Коливання температури протягом доби в Новому Афоні не перевищують помірних норм, що йде на користь хворим людям із захворюваннями серцево-судинної системи.

Багата субтропічна рослинність прикрашає краєвид Нового Афона. Лимонні, мандаринові, апельсинові, маслинові гаї покривають пагорби, на яких розташований курорт. По всій території курорту йдуть кипарисові алеї, а в прибережній зоні туристи бачать евкалипти, пальми, олеандри, лаври, банани, магнолії. Тут же розташовані ставки в оточенні плакучих верб. Схили гір покриті листяною рослинністю, такою як дуб, граб, бук і інші види.

Крім красот і багатства природи, туристам дуже цікаві пам'ятки курорту. А їх чимало: руїни стародавньої столиці Абхазького царства Анакопія, сторожові вежі і храм VIII ст., один з осередків православного християнства в Абхазії – Новоафонський монастир, заснований в 1874 р. ченцями, каплиця на честь ікони Вратарниці Божої Матері, побудована в 1916 р., грот і храм апостола Симона Кананіта.

Одна з найбільших в світі знаменита Новоафонська печера – фантастичне творіння природи. Новоафонська печера (Анакопійська) вражає сталактитів і сталагмітів, масою залів і зачаровує своєю красою, оригінальним передпечерним комплексом. Печера обладнана для відвідування туристами, в ній проведено 1300 метрів тунелів, споруджені підземні дороги, спеціальні електропоїзди, платформи, легкі мости, пандуси.

Філія Абхазького державного музею, Новоафонський собор, пропонує туристам побачити результати археологічних розкопок стародавнього міста Пітіунта (XI ст. до н. е. – VIII ст. н. е.).

По-грецьки сосна – «пітіус». Саме сосні зобов'язана Піцунда своєю назвою. Знаменитий курорт Абхазії знаходиться в красивій бухті, в

мальовничому місці на території Піцундського заповідника, в 25 кілометрах від міста Гагра.

Піцунда є невеликим курортним селищем. Найчистіша і прозора морська вода на всьому Чорному морі знаходиться на мисі Піцунда. Уздовж краю знаменитого соснового гаю розташувалися у зелені пансіонати курорту. Саме цілющим властивостям соснового гаю Піцунда зобов'язана своєю популярністю. Площа соснового гаю становить понад 22 гектари, в ньому близько 27 тис. дерев. А неподалік розташований ще один рідкісний оазис природи – самшитовий гай. Сучасна Піцунді – упорядкований курорт, в якому в оточенні тридцяти тисяч реліктових сосен і вічнозеленого самшиту, «абхазької пальми», на самому березі Чорного моря розташовані кілька готелів і пансіонатів, розрахованих приблизно на три тисячі місць.

Дуже відомий Піцундський храм, побудований в кінці X – початку XI ст., як престольний храм першосвятителів Абхазії і найбільший релігійний центр. У ньому знаходиться усипальниця з гробницями апостолів Андрія Первозванного і Симона Кананіта.

Самий мальовничий курорт у всій Абхазії, розташований в 22 км від аеропорту міста Адлер, – Гагра. З берега моря в районі Старої Гагри відкривається казковий вид на гори, ущелини і бухту. Гори, захищаючи місто від холодних вітрів і утримуючи тепле морське повітря, створюють м'який мікроклімат. Тут кристально чиста і прозора морська вода. Гагра – курорт, в якому знайдуться розваги для всіх туристів. Днем з сім'єю можна відвідати аквапарк, що знаходиться в центрі Гагри, а ввечері можна відвідати різноманітні дискотеки і кафе з живою музикою.

Заснував Гагру принц О. П. Ольденбурзький, родич Миколи II, перетворив місто у великосвітський курорт.

Завдяки старанням принца, були побудовані телеграф, водопровід, електричне освітлення, кліматична станція, відкриття якої відбулося 9 січня

1903 р. Цей день став вважатися датою заснування великосвітського курорту, на який з'їжджалася російська знать.

Відомий ресторан «Гагрішш», архітектура якого вражає своєю красою, був доставлений за велінням принца в Абхазію в розібраному вигляді з Відня і був зібраний на місці без єдиного цвяха.

На березі моря був закладений парк, в якому налічується понад тисячу рослин – кипариси, агави, Хамеропс, лимонні і апельсинові дерева. На території Гагрського приморського парку знаходиться чудовий архітектурний комплекс IV–VI ст. – фортеця Абаата і розташований в центрі фортеці храм Іпатія, що є одним з найдавніших зразків трбохцерковних базилік на території Абхазії.

На сьогоднішній день, туристи активно відвідують пам'ятки Гагр: і замок принца Ольденбурзького, і знаменитий парк, і ресторан «Гагрішш», який став символом міста, і колонаду, і «Зимовий театр», пам'ятник Шота Руставелі, і скульптурну композицію «Оборона Кавказу». Та все це, а також тепле ласкаве море, дозволяє бути курорту одним з кращих на всьому Чорноморському узбережжі.

Крім курортів і моря, в Абхазії є й інші пам'ятки, які варті уваги туристів.

Розташований в гирлі річки, Мюссерський храм X–XII ст. вважається перлиною абхазької церковної архітектури.

Одне з найчарівніших місць Абхазії – Бзібська ущелина з величними руїнами Бзібський хрестово-купольний храм епохи Абхазького царства, який зберіг свої стіни до наших днів. Подекуди можна зустріти залишки прекрасного орнаменту роботи місцевих майстрів.

Комплекс ранньохристиянських пам'яток, що складається з руїн декількох церков, датованих VIII–X ст., і базиліки IV–VI ст., знаходиться в селі Алахадзи, назва якого перекладається з абхазької як «інжирове джерело».

Стоянки стародавньої людини в печері Ква-Чара, руїни ранньосередньовічного храму і фортеці (V–VI ст.) в селищі Азанта, дольмени і кромлехи, залишки середньовічних фортець в Мушбі, Абахуаці, Верхньої

Ешері відносяться до найдавніших пам'ятників Абхазії. Туристам також цікаві стародавні споруди з невеликих необроблених каменів у вигляді огорож, приблизно датуються VI–X ст., – Ацангуара, і некрополі цебельдинської культури.

У Лихни, древньої столиці Абхазького царства, зберігся Успенський собор VIII–X ст. з багатим фресковим розписом XIV ст., а також руїни княжого палацу Чачба-Шервашидзе XVI–XVII ст..

Практично на всій території Абхазії розташовані бальнеологічні водолікарні, що використовують в лікуванні і профілактики цілого ряду хвороб.

Багата Абхазія і природними пам'ятками. До них відносяться: величний «Юпшарський каньйон», який утворився в результаті тектонічного розлому і провалів полонини; Блакитне озеро з унікальним кольором води; карстові печери гірського масиву Арабіка; гірське озеро Амктел, що утворилося в 1875 р. в результаті обвалу; кілька водоспадів – Новоафонський, Пташиний, Гегський, Молочний, Дівочі сльози, Чоловічі сльози, і інші; поросла самшиту долина річки Жвала-Квара [33].

Таким чином, Абхазія має величезний курортно-туристичний потенціал і чудову природу. Тут можна знайти об'єкти для будь-якого виду туризму: пізнавального, сімейного, лікувального, спортивного та багатьох інших.

Але існує ряд стримуючих факторів для розвитку туризму в Абхазії.

За даними Управління з туризму торгово-промислової палати Абхазії, сюди відносяться: нестабільна політична обстановка; стан туристської інфраструктури – успадкований курортний і туристичний потенціал, створений ще в радянський період, був в значній мірі зруйнований; невідповідність ціни і якості послуг, що надаються; відсутність державної підтримки туристичної галузі; висока зношеність матеріально-технічної бази; відсутність сучасної інфраструктури; недосконалість системи інформаційного та рекламного просування на туристичному ринку; невисока якість обслуговування [36].

Отже, можна сказати, що сьогодні Абхазія в сфері культурно-пізнавального туризму знаходиться в стадії становлення. Але в перспективі туризм повинен стати основним фактором розвитку економіки Абхазії. Республіка, з її багатими природними ресурсами і рекреаційними можливостями, має відчутний потенціал для розвитку пізнавального туризму для людей будь-якого віку.

3.3. Рекреаційно-оздоровчий туризм Абхазії

Відновлення економіки Абхазії відбувається в складній політичній обстановці, яка посилилася найсильнішим спадом в 1990-х рр. промислового і сільськогосподарського виробництва, розривом існуючих зв'язків, частковою та повною зупинкою багатьох підприємств і різким спадом інвестиційної активності. Щорічно зростає деградація основних фондів, зношення яких не компенсується новими капіталовкладеннями. В даний час фізичний і моральний знос основних фондів досяг 80%. Швидко зростає технологічне відставання провідних галузей. Створено передумови швидкозростаючого безробіття, фахівці в пошуках роботи виїжджають за кордон, переважно в Росію.

Продовжується падіння обсягів сільськогосподарського виробництва, скорочення посівних площ, зниження врожайності всіх видів субтропічних культур, поголів'я худоби, падіння виробництва основних галузей харчової промисловості, що веде до зниження продовольчої безпеки.

Економіка Абхазії стагнує, і рекреаційний комплекс, як одна з основних її галузей, відчуває на собі всі ті зміни, що відбулися і відбуваються з початку 1990-х рр. Суть проблемної ситуації полягає в тому, що в останні 15 років майже в 20 раз скоротилося відвідування Абхазії туристами з огляду на політичну ізоляваності. Престиж Абхазії як туристської країни в останні

десятиліття знизився: в той час як збільшується число туристів з усього світу, в наявності всесвітній туристичний бум, а Абхазія залишається маловідвідуваною. Багато країн будують свою національну економіку на туристичній інфраструктурі, не маючи таких рекреаційних ресурсів, як Абхазія. Вони її випереджають за багатьма показниками (відвідуваність, дохід і т. д.).

У сформованих економічних умовах республіки, коли сільськогосподарське виробництво скорочується, а промисловість, втративши колишні економічні і виробничі зв'язки, практично припинила своє існування, єдиною галуззю, яка здатна забезпечити економічне зростання, є рекреаційний комплекс, його багатющі ресурси і збереглися кадри фахівців.

На території Абхазії є мінеральні, земельні, водні, лісові та рекреаційні ресурси.

Мінеральні ресурси (кам'яне вугілля, торф, доломіт, мармур і ін.) повинні бути затребувані як експортна сировина, що, однак, не виключає їх використання у вигляді готової продукції.

Земельні ресурси дозволяють розвивати субтропічне сільське господарство і, тим самим, брати участь в міжнародному поділі праці.

За водозабезпеченням територія Абхазія займає одне з перших місць в світі. Використання гідроресурсів, сонячної, вітрової та морської енергії здатне забезпечити енергетичну безпеку країни. Абхазія може стати серйозним експортером екологічно чистої питної мінеральної води, вартість якої в світі щорічно зростає. Перспективним є розвиток рибної промисловості у внутрішніх і морських водоймах. Особливу важливість гідроресурси набувають у зв'язку з розвитком курортів і туризму в Абхазії.

Лісами вкрито до 55% території країни. Це дозволяє інтенсивно розвивати лісову промисловість (глибока переробка лісу, виробництво дощок, шпону, целюлози, паперу, паркету, меблів, а також сувенірів). Ліси Абхазії – це

і найважливіший рекреаційний ресурс країни, що стимулює розвиток курортів і туризму.

Рекреаційні ресурси Абхазії мають широкі можливості для розвитку курортної сфери. Це і природно-кліматичні умови, і мережа оздоровниць.

Основну частку ВВП Абхазії на сьогодні день формують такі галузі, як торгівля, туризм, сільське господарство, будівництво. Провідними галузями сільського господарства республіки є чаївництво, вирощування цитрусових, тютюнництво, бджільництво, вирощування зернових культур. Цитрусові культури представлені мандаринами, апельсинами, лимонами, грейпфрутами і т. д. Крім того, в Абхазії вирощують екзотичні фрукти: ківі, фейхоа, хурму, інжир. Зростання туризму стимулює зростання виробництва вин, заготівлі овочів і цитрусових.

Тваринництво в республіці розвинене слабо. Головним чином це молочний напрямок, рідше молочно-м'ясне. Вся продукція тваринництва йде на внутрішнє споживання.

Як говорилося вище, найбільшим багатством Абхазії є екологічно чиста вода. Всього на території Абхазії 150 джерел мінеральних вод. Дані ресурси забезпечують потенційно великі можливості для високоприбуткових капіталовкладень в розвиток енергетичної системи республіки, сільського господарства, і визначають природно-кліматичні умови, необхідні для інвестування в розвиток рекреаційних послуг. В Абхазії є також можливості для розвитку рибного господарства.

Промисловість Абхазії представляють такі галузі, як машинобудування, металообробка, паливно-енергетична, хімічна, лісова, деревообробна, легка, харчова промисловість.

Транспортний комплекс Республіки Абхазія включає морський, залізничний, автомобільний і повітряний транспорт, відчуває певні інфраструктурні труднощі в зв'язку з загальним занепадом економіки.

Протяжність магістральних залізничних шляхів становить 228 км. Велика частина шляхів потребує ремонту. Аеропорт м. Сухумі був свого часу одним з кращих аеропортів колишнього СРСР з технічних, метеорологічних, географічних і природно-кліматичних умов. Злітно-посадкова смуга дозволяє зліт посадки і руління повітряних суден всіх видів. Через район аеродрому проходять три міжнародні повітряні траси.

Природні і географічні ресурси, а також сукупність засобів розміщення рекреантів (готелі, санаторії, будинки відпочинку, дачі та ін.), засоби транспорту, об'єктів громадського харчування, об'єктів і засобів відпочинку і лікування, об'єктів пізнавального, ділового, оздоровчого та іншого призначення, організацій, які здійснюють рекреаційну діяльність і надають рекреаційні послуги Абхазії формують потенціал на регіональному ринку туристичних послуг.

Республіка Абхазія не лише знаходиться в північно-західній частині Закавказзя між річками Псоу і Інгур, але й на південному заході вона омивається водами Чорного моря. Довжина узбережжя Абхазії становить понад 210 км. На півночі Абхазія межує з Росією, на півдні – з Грузією. Згідно з переписом населення Абхазії, проведеного в 2011 р. чисельність населення, склала 240 705 чол. всього зараз в Абхазії проживають представники 67 різних народів. Станом на 2019 р. система розселення Абхазії представлена 9-ма містами і 10-ма селищами [31].

За характером рельєфу територія Абхазії ділиться на кілька зон: високогірну, гірничо-лісову, горбисту і рівнинну. Велика частина території республіки (близько 75%) зайнята відрогами Головного (Вододільного) хребта (Кодорський, Абхазький, Бзібський і Гагрський хребти). Найвищою точкою хребта є гора Домбай-Ульген, висота якої становить 4046 м.

Клімат Абхазії м'який, теплий і вологий з середньою температурою влітку + 27 ° С, взимку +7 ° С. Прибережна частина – зона вологого субтропічного клімату (вона тягнеться приблизно до абсолютної висоти 400 м).

Найжаркіший місяць – серпень. Опадів випадає 1300–1500 мм на рік. Сприятливий клімат Абхазії сприяє тому, що рослинність відрізняється своєрідністю і неповторністю.

Країна покрита розкішними незайманими лісами. У Новому Афоні зустрічаються прекрасні оливкові гаї. З промислових інтродукованих (завезених) рослин треба відзначити: чайну рослину (перший в Абхазії чайний кущ був висаджений в 1842 р. в Сухумському Ботанічному саду), тунгове дерево, тютюн, корковий дуб, бамбук. Цікаво те, що клімат не завжди був таким. Колись на місці Абхазії були болота, потім туди були завезені евкаліпти, які поступово звільнили узбережжі від боліт [3].

Територія Абхазії має вельми густу гідрографічну мережу, представлену гірськими льодовиками, річками, озерами, болотами, джерелами мінеральних і термальних вод. Річки належать до басейну Чорного моря. Найбільшими річками Абхазії є Бзибь і Кодор. Кожна має протяжність більше 100 км. В Абхазії протікає найкоротша річка світу – Репруа, розташована в Гагрському районі Абхазії. Одне з найвідоміших озер Абхазії це – «Блакитне озеро». Озеро карстового походження. Площа його всього 180 кв. м., але глибина доходить до 76 м. Поверхня Блакитного озера абсолютно спокійна, і яскравість води, яка не блякне і не темніє навіть у непогоду.

Природно-географічні та соціально-економічні умови сприяють активному розвитку рекреаційної діяльності і популярності території серед туристів, а мінеральні джерела, тепле море, чисте повітря сприятливо впливають на організм людини і є невичерпними ресурсами для відпочинку і лікування. Тільки в липні 2019 р., згідно з офіційними даними, абхазький кордон перетнуло в обох напрямках понад мільйон чоловік. Природного для цього необхідна відповідна транспортна інфраструктура і засоби розміщення [4].

Курортний сезон Абхазії триває з квітня по жовтень, а в деяких санаторіях і пансіонатах прийом на відпочинок і лікування здійснюється цілий

рік. Санаторії Абхазії, крім прославленої абхазької гостинності, пропонують, як правило, сучасні медичні послуги.

Абхазія, володіє багатими туристично-рекреаційним потенціалом. В якості основних груп туристично-рекреаційних ресурсів регіону розглядаються наступні: культурно-історичні, природні, економічні. Пріоритетність використання того чи іншого виду туристських ресурсів обумовлена певним набором факторів, що сприяють розвитку того чи іншого виду.

Чисте море, в порівнянні з розташованим поруч російським узбережжям, галькові-піщані пляжі роблять пляжний туризм один з популярних видів відпочинку в Абхазії.

Природоохоронні території і пам'ятники природи, які займають 10% території, є передумовами для розвитку екотуризму. Піцунді-Мюссерський заповідник був заснований в 1966 р. в приморській частині північно-західної Абхазії площею – 3,761 тис. га. з гаєм реліктової піцундської сосни, і великим самшитовим лісом (63 га). У 1996 р. в Абхазії був створений Ріцинський реліктовий національний парк. Територія парку становить 390 км². Тут концентруються численні унікальні об'єкти природи та історії. Він розділений на дві зони – заповідну, де заборонена будь-яка господарська діяльність, і рекреаційну. Клімат і ландшафт парку різноманітні [5].

Абхазія багата своїми пам'ятниками природи є пам'ятками, які обросли різними легендами: водоспад «Дівочі сльози», водоспад «Чоловічі сльози», «Молочний водоспад», Блакитне озеро, гора Мамзишка, гора Сухумська «Самата», грот «Агца», піцундський сосновий гай. Візитною карткою Абхазії є озеро Ріца. Його обступили високі гори, а лісисті схили відображаються в смарагдовому дзеркалі води.

Всі перераховані вище умови дозволяють розвивати в республіці різні види туризму: екскурсійний, орієнтований, ознайомчий з культурними та історичними цінностями. Активний відпочинок, пов'язаний із заняттями певного виду спорту. Є перспективи для розвитку оздоровчого, метою якого є

зміцнення здоров'я, пляжного відпочинку – знаходження біля моря, в прибережній смузі. Ресурсами для зростання має паломницький туризм, пов'язаний з відвідуванням святинь і деякі інші, такі як дитячий, екотуризм, пізнавальний, культурний.

Один з найцікавіших видів туризму кінний. З кожним роком він набирає все більшої популярності. Під час кінних прогулянок туристи спостерігають дивну красу Абхазії: її гори, мальовничі ущелини. Серед активного відпочинку значне місце займають – рафтинг, парапланеризм, дайвінг, альпінізм, велотуризм, спелеологія, археологічні експедиції, гірські тури, рибалка і ін. [2].

Не поступається за популярністю історичний і релігійний види туризму. Особливо цікавим є м. Піцунда, так як сюди були завезені перші зачатки християнства ще в I ст. апостолом Андрієм Первозванним і його супутником Симоном Кананіта. І вже з III ст. будівництво християнських храмів в Піцунді досягло широких масштабів [6].

Абхази, здавна живуть на території Абхазії, створювали свою самобутню культуру. Теплий і м'який клімат, велика кількість рослинних ресурсів визначали життя місцевих жителів. Основні їх заняття – землеробство і скотарство, полювання, рибалка, ремесла. Захищаючись від набігів ворогів або вступаючи у війни, абхази розвивали військові навички, збройове мистецтво.

Абхазія цікава своєю кухнею, яка формувалася протягом багатьох століть під впливом природних і соціально-економічних умов, недарма серед абхазів 1500 чоловік є довгожителами (понад 100 років). Національна кухня Абхазії нечисленна за своїм вибором, проте дуже смачна і різноманітна. Історично на розвиток кухні вплинув той факт, що абхазькі племена були зайняті як землеробством, так і скотарством. Тому в асортименті присутні як рослинні, так і м'ясні продукти.

Роль хліба на абхазькому столі грає абиста – густа каша з кукурудзяної муки. Крім того, з кукурудзяного борошна роблять прісні коржі, хлібці або

чуреком, підсолоджений медом або начинений сиром, або волоськими горіхами. Їх печуть на розжареному вугіллі.

Одне з головних місць в харчуванні абхазів займають молочні продукти. А також сири різних видів і сортів.

Абхази також здавна займалися садівництвом, виноградарством і бджільництвом. Тому овочі, фрукти, виноград, волоські горіхи, мед завжди були на абхазькому столі. Волоські горіхи взагалі необхідний елемент багатьох ласощів. Мед теж займає особливе місце. Його їдять з чуреком, варениками, пирогами і т. д.. Національні страви, популярні серед туристів, можна спробувати на підприємствах громадського харчування, які в Абхазії представлені ресторанами і кафе.

Туризм в Абхазії динамічно розвивається, є перспективною галуззю економіки. Одним з основних сегментів туризму повинен стати аграрний сектор, що забезпечує овочами і фруктами туристів, які перебувають в Абхазію. Від цього залежить і попит на турпослуги в Абхазії. Екскурсійне обслуговування є найбільш динамічним напрямком туристського бізнесу Абхазії. Розширення екскурсійної тематики і розробка нових маршрутів зробить Абхазію ще більш привабливою для подорожей. Це і багата визначними пам'ятками східна частина Абхазії, де розташовані унікальні пам'ятники природи, середньовічні християнські пам'ятники і багато інших об'єктів матеріальної культури.

Завдяки природним і кліматичним умовам, в Республіці Абхазія є можливість розвивати активний туризм, в тому числі і зимові види відпочинку. Абхазія вже увійшла в зону інтересів любителів екстремальних видів спорту.

В Абхазії є всі необхідні умови для відродження цілорічного відпочинку з використанням природних лікувальних факторів, профілактичних ресурсів, як це було за радянських часів.

Велике значення в туристських регіонах світу надають популяризації традиційної культури і побуту корінного населення. Етнотуризм користується

великою популярністю у всіх куточках світу і абхазьким турфірмам слід більш активно освоювати цей сегмент, тим більше, що уявити вони можуть багато чого. Це і знайомство з національними творчими колективами, і з селянським побутом, і з національною кухнею та іншими традиціями, що представляють яскравий колорит Абхазії.

Грузино-абхазька війна (1992–1993 рр.) завдала економіці значної шкоди в паливно-енергетичному комплексі, транспортній інфраструктурі, будівельному і агропромисловому комплексах, житлово-комунальному господарстві, розорила навчальні заклади, індивідуальні будинки та ін. І процес відновлення економіки відбувається в складній політичній обстановці. Треба відзначити, що головна роль відводиться рекреаційному потенціалу, на основі якого і розвивалася «країна душі» в останнє сторіччя. Туризм є одним з основних факторів розвитку Абхазії. За рахунок залучення туристів зросли доходи підприємств, поліпшується добробут населення Абхазії. Для розвитку даної галузі, особливо в довгостроковій перспективі, відкриваються великі можливості. Приплив туристів сприяє розвитку малого та середнього бізнесу в країні. Специфіка розвитку туризму в наявності мультиплікативного ефекту, який проявляється в розвитку ряду взаємопов'язаних галузей економіки: торгівлі, транспорту, зв'язку, будівництву, громадського харчування. Для забезпечення повноцінного відпочинку потрібна широка мережа ресторанів, кафе, магазини, обладнання зон відпочинку і розваг. Необхідно активно розвивати місцеву промисловість, в тому числі харчову, сувенірну.

Грамотна регіональна політика може вивести країну з кризи. Практично всі райони мають рекреаційні умови і ресурсами. Але комплекс наявних здравниць знаходиться не на рівні і вимагає модернізації і вкладень. Для цього необхідно:

- модернізація і переобладнання діючих здравниць;
- відновлення і реконструкція об'єктів;
- будівництво нових об'єктів санаторно-курортного комплексу;

- реконструкція міських пляжів, парків культури і відпочинку;
- розвиток оздоровчих комплексів, сервісних служб.

Отже, в даний час держава і саме населення всіляко намагаються залучити туристів і інвестиції в країну, створюючи різні форуми, проекти, програми, починаючи модернізувати і покращувати туристичну сферу, намагається активно співпрацювати не тільки з Росією, але і з іншими країнами, щоб незабаром «світ заново відкрив для себе Абхазію».

3.4. Етнічний туризм Абхазії

В даний час міжнародний туризм є інтенсивним сектором економіки. За даними ЮНВТО з січня по серпень 2019 р. в туристичний напрямках по всьому світу було зареєстровано 901 мільйон міжнародних туристських прибуттів, що на 56 мільйонів більше, ніж за той же період 2018 р. Йдеться про значне зростання, яке склало 7%, що набагато перевищує зростання, що спостерігалось в попередні роки [5]. Такі показники свідчать, що інтерес туристів до відвідування нових країн, знайомства з чужою культурою з кожним роком збільшується.

За своєю природою і характером туризм в цілому – явище транснаціональне і міжкультурне. Його можна розглядати як загальносвітову модель рекреації та дозвілля, поширеним і все більш доступним способом пізнання і освоєння навколишнього світу, «своєї» і «чужих» культур за допомогою міжкультурної комунікації.

І одним з видів туризму, здатних задовольнити потреби туриста в пізнанні чужої культури, є етнічний туризм. Під етнічним туризмом розуміється туризм, метою якого є ознайомлення туристів з особливостями традиційної культури і побуту різних народів (етносів) [22].

Туризм в Абхазії є однією з головних галузей, що виявляє істотний вплив на розвиток економіки країни. За даними міністерства економіки на частку туризму доводиться близько третини всіх податкових надходжень. Так, в 2018 р дана галузь поповнила бюджет країни на 350 млн., а в 2019 р цифра збільшилася до 400 млн [3].

Необхідно виділити ряд факторів, що гальмують розвиток туризму в Абхазії: висока зношеність матеріально-технічної бази, відсутність сучасної інфраструктури, недосконалість маркетингової системи просування на туристському ринку, невисока якість обслуговування. Важливим фактором є і геополітичне становище, а саме відсутність офіційного визнання держави більшістю країн, а також наявність конфлікту з Грузією.

У цих умовах найважливішою складовою поступального розвитку стає відродження рекреаційного комплексу, орієнтованого на в'їзних туристів. У цьому напрямку в останні роки простежуються позитивні тенденції. Так, за останні два роки число туристів зросло майже в два рази. Після закінчення туристичного сезону були підведені підсумки, згідно з якими Абхазію в 2019 р. відвідала рекордна кількість – 1,4 млн. чоловік, що в сумі склало 15% зростання.

Для розвитку етнічного туризму в Абхазії існують об'єктивні передумови: великий природний і культурний потенціал, інтерес туристів, до національних традицій, гостинність місцевого населення і т.д. Абхазія – це давня, самобутня країна, з багатою історією і культурою, унікальними традиціями і звичаями. Абхази – один з найдавніших народів Кавказу – регіону, який з давніх епох відрізнявся етнічним і культурним різноманіттям. За минулі століття він пройшов складний і насичений подіями шлях історичного розвитку, зумівши зберегти і примножити багату спадщину матеріальної та духовної культури, в якій органічно поєднуються загальнокавказькі цивілізаційні риси і власна культурна специфіка [1].

Всі ці фактори в сукупності є привабливими для туристів і сприяють розвитку тут етнічного туризму. На даний момент цей вид туризму знаходяться на стадії зародження, але вважається найбільш перспективним в подальшому майбутньому, здатним зацікавити величезну кількість туристів. Багато проектів з розвитку цієї сфери на даний момент лише в розробці, але країна має великий потенціал для їх створення.

В якості одного з перспективних напрямків розвитку етнічного туризму на даній території, можна запропонувати створення етнотуристичного центру, в якому кожен зможе ознайомитись з культурою, побутом, національними звичаями і традиціями абхазького народу.

Концепція проекту може бути заснована на історичній реконструкції абхазького поселення, з відтворенням культурно-історичного середовища, включаючи традиційну архітектуру, кухню, костюми, ремесла, звичаї: тут будуть представлені традиційні будинки абхазів (апацхі), які туристи можуть відвідати як музей і придбати сувеніри.

Особливу увагу необхідно приділити організації харчування. Центр повинен включати тематичні підприємства харчування, що пропонують страви національної кухні, оформлені в етнічному стилі, з національною музикою і танцями. Співробітники, які обслуговують туристів, повинні бути одягнені в національні костюми.

На базі такого центру можна проводити різні заходи, традиційні народні свята та фестивалі. Створення такого центру сприятиме відродженню культурних традицій побуту і ремесел.

Щоб зрозуміти, на якій стадії все ж знаходиться зараз етнічний туризм в Абхазії, необхідно розглянути заходи, які проводяться вже зараз, а не тільки плануються в майбутньому.

Для початку слід акцентувати увагу на тому, що у деяких туристичних компаній є в асортименті турпродуктів етнічні тури, в яких туристам пропонується відвідати кілька абхазьких поселень, де, крім історико-

культурних і природних пам'яток, в програму туру додаються такі етнічні аспекти, як практика абхазького застілля, що дозволяє екскурсантам ознайомитися з поняттями інституту гостинності абхазів. Подібні застілля проводяться в селах, наприклад, в найдавнішому селі Лихни і неподалік від нього селі Дуріпш. Гостей знайомлять з абхазькою культурою застілля і пропонують найпопулярніші страви традиційної кухні: домашній шашлик на мангалі, домашній сир сулугуні, овочі, хліб, асидзбал (підлива з аличі), чачу (домашня виноградна горілка), вино (біле, червоне), абиста (прісна каша з кукурудзяної муки), акуд (паста з квасолі з приправами), домашні соління, соки. Подібні застілля часто супроводжуються шоу, яке включає в себе національні пісні і танці, а також конкурси для гостей, витримані в традиційному абхазькому дусі [4].

Крім таких заходів, існують і інші форми прояву етнічного туризму. Так, на північно-східній околиці Піцунди, в селі Лдзаа, розташовується унікальний приватний етнографічний будинок-музей – Хецуріані, названий на честь його засновника – Георгія Ясонович Хецуріані. Експозиція музею представляє собою колекцію предметів побуту абхазького народу, ряд предметів, знайдених на території Абхазії, зокрема стародавні знаряддя землеробства.

Окремим елементом етнічного туризму можна виділити традиційні скачки, що проводяться щорічно. Це одне з сучасних явищ, яке зберігає традиційну абхазьку культуру, що допомагає туристу зануритися в самобутній світ абхазького етносу. Змагання традиційно складається із забігів коней від 2000 до 8000 метрів, джигитівки і кінного футболу.

Висновки до Розділу 3

В даний час держава і саме населення всіляко намагаються залучити туристів і інвестиції в країну, створюючи різні форуми, проекти, програми,

починаючи модернізувати і покращувати туристичну сферу, намагається активно співпрацювати не тільки з Росією, але і з іншими країнами, щоб незабаром «світ заново відкрив для себе Абхазію».

Важливість розвитку етнічного виду туризму для Абхазії очевидна. З одного боку, даний вид туризму може сприяти задоволенню етнокультурних, соціально-психологічних і в цілому пізнавальних потреб туристів, а також сприяти їх більш тісному етнічному знайомству і міжкультурного діалогу. З іншого боку, може виступати ефективним засобом впливу на економіку країни.

ВИСНОВКИ

Головна мета роботи – виявлення перспектив у розвитку регіонального туризму в Грузії, була виконана успішно. При цьому можна зробити висновок, що розвиток туризму в Аджарії та Абхазії має потенціал для зростання.

Для розвитку культурно-пізнавального туризму, крім відповідних історико-культурних об'єктів, вимагається наявність певної інфраструктури. Крім обов'язкових для будь-яких видів туризму засобів розміщення і підприємств громадського харчування, сюди входять виставкові зали, екскурсійні бюро, туристично-інформаційні центри, спеціальні покажчики (в т. ч. стенди, що показують розташування об'єктів туристичного маршруту в рамках окремого ансамблю і населеного пункту), кільцеві автобусні туристичні маршрути, пункти прокату (сегвея, велосипедів, кінних возів, човнів і т. п.).

Важливою характеристикою культурного комплексу є стабільність його відповідності ціннісним критеріям, сформованим у населення. Цей фактор пов'язаний з тимчасовістю інтересу туристів до конкретного культурного об'єкту. Тому одним з основних завдань організаторів туризму є не тільки створення культурного комплексу для туризму, але і збереження його на досить тривалий історичний період.

Говорячи про завдання, можна підвести підсумок, що на сьогоднішній день в Грузії, зберігається тенденція до зростання екологічного, еколого-пізнавального туризму. Це в свою чергу, вже зараз, вирішує багато соціально-економічні проблеми країни і вносить свій вклад в перерозподіл доходів в громадах з низьким рівнем доходу. Відхід від споживацького ставлення до природи в Грузії і його заміна повагою до неї, обумовлений всесвітнім трендом до патріотизму і націоналізму. Уже зараз унікальні ландшафти, екосистеми, ендемічна флора і фауна є об'єктами національної гордості у багатьох країнах світу.

Оцінка потенціалу розвитку регіонального туризму в Аджарії та Абхазії говорить нам, що слабкі сторони туризму полягає в тому, що відсутнє належне матеріально-технічне забезпечення, а також існують серйозні проблеми з транспортною доступністю, з огляду на те, що дорожня мережа недоступна в період зимового сезону. Основний приплив туристів реалізується в літній сезон. Рішення проблеми запускання в решту часу актуальне не тільки для Аджарії та Абхазії, але і для більшості Грузії.

Невеликий приплив туристів в Абхазії, на наш погляд, можна вважати позитивним фактором лише в двох випадках, якщо воно здатне до самозабезпечення, без допомоги державного фінансування, і при невеликому антропогенному впливу на середовище. Ще з позитивних сторін можна виділити і підкреслити, що аналіз естетично цінних об'єктів рельєфу, а також історико-культурних ресурсів Абхазії показав нам, що крім людей, які цікавляться екотуризмом, Абхазія може залучити в цільову аудиторію туру тих, хто не байдужий до агротуризму, винного, бальнеологічного і гастрономічного туризму. Також, цей же аналіз показує, що Абхазія має величезний туристичний потенціал. Виходячи з цього поставленого завдання нам вдалося визначити нові напрямки розвитку туризму в Абхазія та Аджарії. В першу чергу, це створення нових екологічних маршрутів. По-друге, це відпочинок на

морі, вид діяльності, який уже розвинений в багатьох передових країнах і бурхливо розвивається в інших.

Основним недоліком туризму в Аджарії є нерозвиненість туристичного бізнесу на периферії країни, а також негнучкість управління, погане обслуговування, не знання персоналом іноземних мов, застаріла інфраструктура.

Протиріччя між регіональною владою та новою центральною владою Грузії досягли високого рівня і вилилися в запекле протистояння, що не сприяло розвитку туризму в країні. Масштабний збройний конфлікт в автономній республіці був зупинений в результаті переговорів між Росією і Грузією. В Аджарії відправився секретар Ради Безпеки Росії Ігор Іванов. В ніч з 5 на 6 травня 2004 р. Аслан Абашидзе разом з сином Георгієм [10] покинули Аджарію, вилетівши з секретарем Ради Безпеки Росії в Москву. Аджарська криза завершилася повним підпорядкуванням автономії столичній владі, що стало початком розвитку міжнародного туризму в регіоні.

Після «революції троянд» країна є зразком торжества ліберальних цінностей в економіці і політиці та практичної користі при реалізації цих цінностей – для держави, суспільства і окремої людини. Незважаючи на очевидні відмічені нами успіхи команди М.Н. Саакашвілі, багато реформ в Грузії мають видимий короткостроковий ефект, але невизначеність результатів в довгостроковій перспективі. Останні залежать значною мірою від зовнішньополітичних чинників і відносин західних партнерів, а також взаємовідносин всередині грузинської політичної еліти.

Одним з головних завдань для готельної індустрії в Грузії є створення сприятливого образу країни, конкретного регіону або курорту. З цією метою бажано використовувати принципи брендингу конкретних територій (міст, муніципалітетів). Цього можна домогтися за допомогою інформаційної підтримки в ЗМІ, участі в міжнародних виставках, конференціях і семінарах. Необхідна активна державна політика, щоб іноземні туристи отримували якісні

умови для відпочинку. Зокрема, потрібно зберегти баланс між ціною конкретного готельного номера і його якістю, що дозволить галузі стати конкурентоспроможною.

На даний момент в туристичній галузі Грузії відбувається перехід свідомості від споживчого типу до екологічного. Все більша кількість людей прагне відвідати незаймані місця замість курортів «все включено» за межами країни. З'являється інтерес до навколишнього середовища, її проблем. І екологічний туризм грає в цьому ключову роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учебник. Москва: Аспект-Пресс. 2002. 407 с.
2. Абайкіна К. Ю., Сотова Л. В. Економіко-географічна оцінка рекреаційної сфери Абхазії // Матеріали XVIII науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів національного дослідницького Одеський державного університету. Ч. 2. Одеса: Вид-во Мор. ун-ту, 2014. С. 211-214.
3. Біріцная Н.М. Туроперейтинг: навчальний посібник. Київ: Фінанси і статистика. 2013. 264 с.
4. Воскресенский В.Ю. "Международный туризм": учебное пособие. Москва: ДАНА. 2006. 255 с.
5. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности Учебное пособие. Москва: Нолидж, 1996. 312 с.
6. Долженко Г.П. Экскурсионное дело: учебное пособие. Москва, МарТ, 2006. 304 с
7. Драчева Е.Л. Экономика и организация туризма. Международный туризм. Москва: КНОРУС, 2015. 364 с.

8. Зорин И. В., В.А. Квартальный Туристский терминологический. Москва: АСТ, 1999. 622 с.
9. Каурова А.Д. Организация сферы туризма: Учебное пособие. СПб.: «Издательский дом Герда», 2004. 320 с.
10. Косолапов А.Б. География российского внутреннего туризма. Учебное пособие. Москва: КНОРУС, 2010. 272 с.
11. Кусков А.С., Джаладян Ю.А. Основы туризма. Учебник. Москва: КНОРУС, 2008. 400 с.
12. Лойко О.Т. Туризм и гостиничное хозяйство. Учебное пособие. Томск: ТПУ, 2005. 152 с.
13. Про основи туристської діяльності: закон. Київ: Норматіка, [4-е вид.]. 2014. 36 с.
14. Організація туристичної індустрії та географія туризму: Підручник / за ред. Н.Г. Можаєва і ін. Київ: Форум: НДЦ ІНФРА-К. 2014. 336 с.
15. Сапожникова Е.Н. Страноведение: Теория и методика туристского изучения стран : Учебное пособие для вузов. Москва: Академия, 2007. 240 с.
16. Сущинський М.Д. Культурний туризм: навчальний посібник. Львів: ЛДУЕФ. 2015. 128 с.
17. Трухачев, А. В. Туризм. Введение в туризм: учебник. Ставрополь. СтГАУ. 2013. 396 с.
18. Квиток в аквапарк Батумі URL: https://tonkosti.ua/Аквапарк_Батуми
19. Квиток на фунікулер Мтацминда URL: <http://allmyworld.ua/> (дата звернення: 15.07.2021)
20. Блог про подорожі dostoprimechatelnosti-m URL: <http://dostoprimechatelnosti-m.ua> (дата звернення: 06.05.2021)
21. Блог про подорожі travelopen URL: <http://travelopen.ua> (дата звернення: 18.05.2021)
22. Вардзия URL: <http://travelblogweb.com> (дата звернення: 19.06.2021)

23. Винарня «Шато-Мухрані» URL: <http://travelgeorgia.ua/> (дата звернення:12.06.2021)
24. Палац Дадіани URL: <https://lookmytrips.com> (дата звернення:07.06.2021)
25. Журнал про мандрівки «Livejournal URL: <https://romali83.livejournal.com/> (дата звернення:03.06.2021)
26. Замок Джакели URL: <https://www.tourister.ua> (дата звернення: 04.08.2021)
27. Канатна дорога Арго URL: <https://georgia.in-facts.info/> (дата звернення:19.07.2021)
28. Фортеця Гоніо-Апсаросская URL: <http://lebristolgeorgia.ua> (дата звернення:16.07.2021)
29. Фортеця Нарікала URL: <http://litetrip.ua/> (дата звернення: 13.06.2021)
30. Національний парк Боржомі URL: <http://v-georgia.com> (дата звернення: 02.05.2021)
31. Новинний портал «TourDom.ru» URL: <https://www.tourdom.ua> (дата звернення: 03.06.2021)
32. Новинний портал «Асоціація туроператорів» URL: <http://www.atorus.ua> (дата звернення: 17.05.2021)
33. Новинний портал «Турпром» URL: <https://www.tourprom.ua> (дата звернення: 07.06.2021)
34. Печера Прометея URL: <https://kray-zemli.com/> Лазні Абанотубані в Тбілісі URL: <http://allmyworld.ua> (дата звернення: 19.08.2021)
35. Путівник по Грузії «Kray-Zemli.com» URL: <https://kray-zemli.com> (дата звернення: 23.06.2021)
36. Сванеті URL: <http://svaneti.info> (дата звернення:16.08.2021)
37. Структура методичної розробки URL: <http://mok.mskobr.ua>
38. Туристський портал «FB.ru» URL: <http://fb.ru> (дата звернення: 26.07.2021)

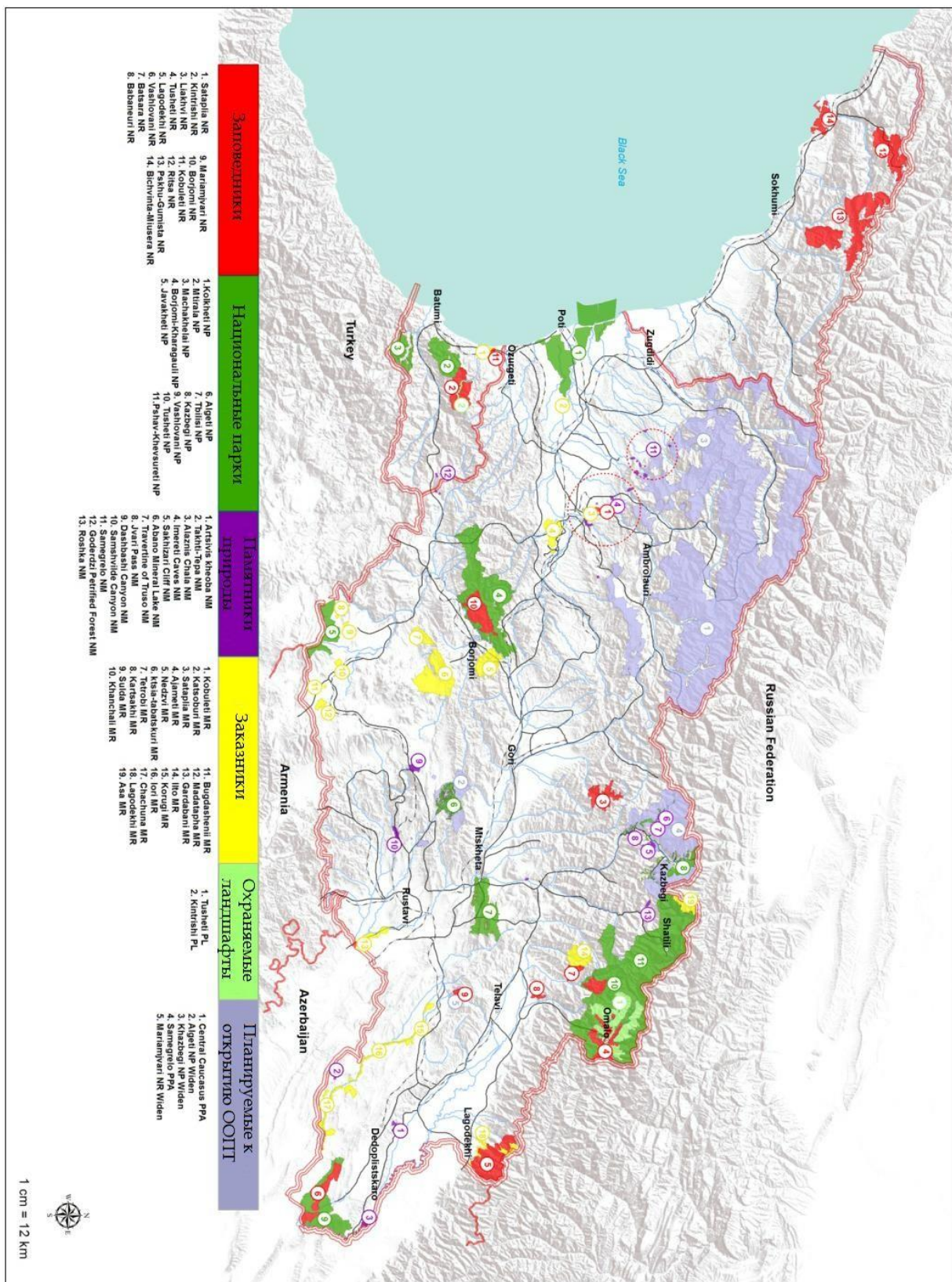
39. Туристський портал «georgia.in-facts» URL: <https://georgia.in-facts.info> (дата звернення: 18.06.2021)
40. Туристський портал «LiveInternet» URL: <https://www.liveinternet.ua> (дата звернення: 13.05.2021)
41. Туристський портал «Pro-travel» URL: <http://pro-travel.net> (дата звернення: 24.07.2021)
42. Туристський портал «Travel» URL: <https://www.traveller.ua> (дата звернення: 13.07.2021)
43. Туристський портал «travelgeorgia» URL: <http://travelgeorgia.ua> (дата звернення: 13.07.2021)
44. Туристський портал «Tuda-suda.ua» URL: <http://tuda-suda.net> (дата звернення: 15.07.2021)
45. Туристський портал «Тонкощі туризму» URL: <https://tonkosti.ua> (дата звернення: 01.08.2021)
46. Туристський портал «Турістер» URL: <https://www.tourister.ua> (дата звернення: 28.07.2021)
47. ТурСтат URL: <http://turstat.com/outboundtravel9months2017> (дата звернення: 30.08.2021)
48. Уплисцихе URL: <https://tonkosti.ua/Уплисцихе> (дата звернення: 01.08.2021)
49. Хертвісі URL: <http://travelblogweb.com> (дата звернення: 03.09.2021)
50. Що таке методична розробка URL: <http://spospt.ua> (дата звернення: 30.09.2021)

ДОДАТКИ

Охоронні території Грузії [35]

ДОДАТОК А

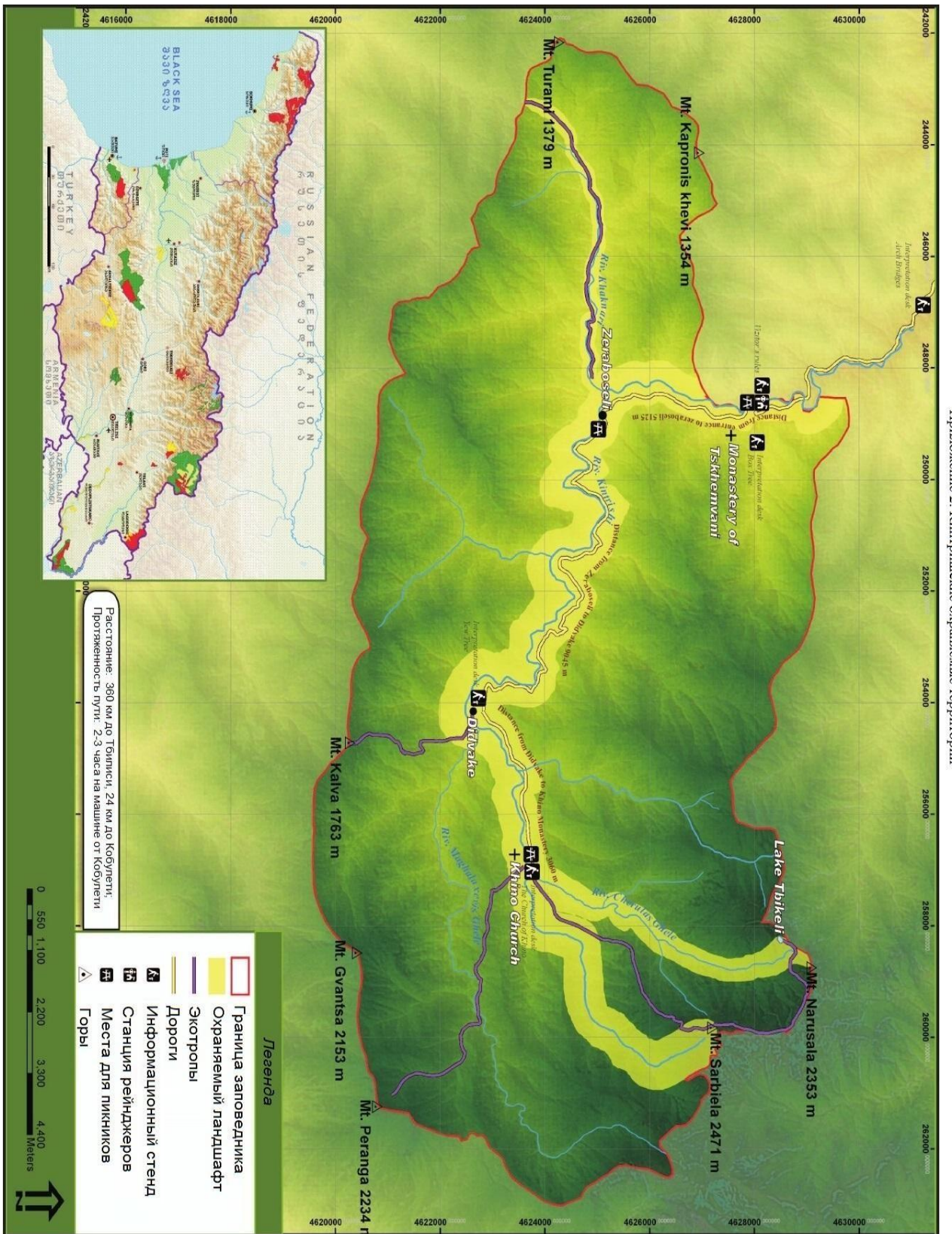
Приложение 1. Охраняемые территории Грузии

ДОДАТОК Б

Кінтришські охоронні території [35]

Приложение 2. Кинтрипские охраняемые территории

Карта екотуристичного потенціалу Аджарії [35]

ДОДАТОК В

Приложение 3. Карта экологического потенциала Аджарии

